

Napteks verksamhet och effekter under perioden 2006–2010

av Håkan Tunón, Anna Dahlström, Mattias Iwarsson, Marie Kvarnström, Weronika Linkowski Axelsson & Charlotta Warmark

Sammanfattande bakgrund

Naptek (Nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald) är resultatet av ett regeringsbeslut i december 2005. Enligt beslutet bör programmet ”till att börja med löpa i två treårsperioder, dvs. 2006–2008 respektive 2009–2011” och vi har valt att lämna denna särskilda aktivitets- och effektrapport efter att vårt femte verksamhetsår är avslutat.

Dokumentet utgör därför en översikt över en del av de insatser som har gjorts inom Naptek, främst under perioden 2006–2010, samt ett försök att bedöma vilken effekt arbetet har haft, både på detaljplanet och utifrån ett mer övergripande perspektiv. Metoden har varit den enklaste möjliga, vi har översiktligt beskrivit verksamheten och målsättningarna bakom den och parallellt låtit externa aktörer med insikt i arbetet kommentera vilken effekt de bedömer att programmets arbete och olika insatser har haft för dem och deras verksamhet.

Rapportens upplägg är därför uppdelad i sex delar

- första avsnittet lyfter fram Napteks uppdrag för det första sex åren,
- andra beskriver hur vi har valt att arbeta med dessa frågor samt externa aktörers effektkommentarer
- tredje skildrar vår bedömning av uppdragets uppfyllande
- fjärde delen visar på förändringar i omvärlden som påverkar dessa frågeställningar
- femte markerar vår bedömning av nya behov
- sjätte är en lista på de faktiska leveranser som programmet har presterat

Innehållsförteckning

1. Napteks tillkomst och uppdrag	s. 2
2. Mål, verksamhet och resultat	s. 4
3. Uppfyllandet av regeringsuppdraget	s. 29
4. Ny omvärld	s. 30
5. Nya identifierade behov	s. 35
6. Leveranslista	s. 37

1. Napteks tillkomst och uppdrag

År 2005 gav regeringen Centrum för biologisk mångfald (CBM) i uppdrag att utveckla samt genomföra ett nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald” och att driva detta inledningsvis i sex år.¹

Verksamheten inleddes 1 januari 2006. I regeringens uppdrag framgår utgångspunkterna:

Vad som anförs i prop. 2004/05:150 Svenska miljömål – ett gemensamt uppdrag, liksom konventionen om biologisk mångfald och dess artikel 8 (j), skall gälla som utgångspunkt för arbetet. Programmet skall ha särskilt fokus på traditionell och lokal kunskap knuten till den samiska kulturen. (---) Programmet skall innehålla följande element: i) kartläggning och dokumentation, ii) åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap, iii) spridning av lokal och traditionell kunskap till vissa målgrupper som t.ex. brukare av biologiska resurser och myndigheter, samt iv) stimulera forskning. Programmet bör arbeta genom samverkan med olika intressenter såsom myndigheter, näringslivet och andra berörda organisationer och aktörer. Vidare bör programmet innefatta internationellt utbyte, inklusive processen inom konventionen om biologisk mångfald rörande denna fråga.

I bakgrunden till beslutet och i prop. 2004/05:150 Svenska miljömål – ett gemensamt uppdrag framgår att regeringen bedömer att programmet bör medverka till och arbeta med bl.a.:

- ett nationellt register för traditionell kunskap
- incitament för traditionsbärare att bevara och använda kunskapen
- kartläggning av nationella forskningsläget
- tvärvetenskapliga pilotprojekt
- kanalisera bidrag till insatser för dokumentation m.m.
- utveckling av läromedel
- internationellt utbyte
- samverkansgrupper mellan myndigheterna och traditionsbärare samt breddad kompetens på museer

Man bedömde vidare att programarbetet:

kräver en tvärvetenskaplig ansats med både naturvetare och humanvetare involverade och det behövs ett samarbete mellan forskarvärlden och de som praktiskt tillämpar kunskapen däribland brukare och myndigheter. Det är även viktigt att i arbetet ta hänsyn till att män respektive kvinnor kan ha olika kunskaper på detta område.

Beslutstexten innehöll också markeringar om att arbetet skulle ske ”i samråd med Sametinget beträffande frågor som rör samisk kultur, och efter samråd med andra berörda”. Naptek har därför under programtidens gång haft regelbundna överläggningar med Sametinget och gemensamt arrangerat och genomfört ett flertal specifika evenemang. Dessutom poängterades det att det ska finnas ”ett rådgivande programråd där intressenter bör finnas representerade”. CBM:s styrelse valde därför att bjuda in tjugo organisationer att ha representanter i ett programråd varav samtliga accepterade. Naptek har därför sedan första året haft ett programråd bestående av representanter från:

- Åjtte – Svenskt Fjäll- och Samemuseum
- Avdelningen för humanekologi, Lunds universitet
- Friluftsmuseernas samarbetsorganisation (FRI) (representerade av Fredriksdals museer och trädgårdar)
- Jordbruksverket
- Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien
- Lantbrukarnas riksförbund
- Länsmuseerna (representerade av Jamtli – Länsmuseet i Jämtlands län)
- Länsstyrelsen i Gävleborgs län
- Naturhistoriska museers samarbetsorganisation (NAMSA)

¹ CBM har valt att använda sig av akronymen *Naptek* som bör uttydas **N**ationella **P**rogrammet rörande **T**raditionell **E**kologisk **K**unskap, där vi med traditionell ekologisk kunskap avser den ofta internationellt använda termen för just praktisk erfarenhetsbaserad kunskap om djur, växter och natur.

Naturvårdsverket
Nordiska kulturlandskapsförbundet
Nordiska museet
Riksantikvarieämbetet
Riksorganisationen Hela Sverige ska leva
Sametinget
Sportfiskarna
Institutet för Språk- och folkminne (SOFI)
Stiftelsen Skansen
Svenska jägareförbundet
Svenska Kust- och Insjö-Fiskarnas Organisation (SKIFO)
Sveriges hembygdsförbund

Under perioden 2006–2010 har programrådet sammanträtt tolv gånger och diskussionerna har varit både övergripande och på detaljnivå. Närvaron har generellt sett varit god och engagemanget likaså. Programmets verksamhet har också aktivt anpassats utifrån programrådsdiskussionerna samt särskilda överläggningarna med Sametinget.

Riktgivande för arbetet har också utvecklingen inom de internationella förhandlingarna rörande Konventionen om biologisk mångfald (CBD) och då särskilt artikel 8j som lyder:

[Varje fördragsslutande part skall, så vitt möjligt och om så är lämpligt ...] respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, och främja en bredare tillämpning av dessa, med godkännande och deltagande av innehavarna av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor, samt främja rättvis fördelning av nyttan som uppkommer vid utnyttjandet av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor.

Inom CBD har en särskild arbetsgrupp för frågor rörande artikel 8j inrättats i syfte att särskilt behandla frågor rörande lokal och traditionell kunskap och urfolks- och lokalsamhällen med traditionella livssätt. Under Naptexs programtid har tre möten genomförts för arbetsgruppen för artikel 8j och tre partsmöten, vilket har lett till att det internationella samfundet har fört frågan framåt. Inom arbetet med artikel 8j har man exempelvis också särskilt aktualiserat artikel 10c, som framhåller att

[Varje fördragsslutande part skall, så vitt möjligt och om så är lämpligt ...] skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologiska resurser i enlighet med traditionella kulturella sedvänjor som är förenliga med kraven för bevarande och hållbart nyttjande.

2. Mål, verksamhet och resultat

2.1 Övergripande mål

Naptek:s långsiktiga mål är att bidra till att skapa förutsättningar för integrering av lokal och traditionell kunskap i samhället på ett sådant sätt att den biologiska mångfalden bevaras och nyttjas hållbart.

Det övergripande målet och programmets delmål har utarbetats genom aktivt deltagande av programrådet under flera olika programrådsmöten.

Målsättningen är helt i linje med exempelvis Rio-deklarationen (princip 22), CBD (artikel 8j och 10c samt Satoyama-initiativet), Agenda 21 (artikel 26), Ramsar-konventionen (resolution VII 8), Unesco deklARATION om kulturell mångfald (punkt 14 i verksamhetsplanen), UNECE:s strategi för utbildning för hållbar utveckling och FN:s urfolksdeklARATION (princip 9 och artikel 31) samt med hög relevans för Europeiska landskapskonventionen (särskilt artikel 6).

2.2 Verktyg

För att uppnå målet ska Naptek verka för att:

- undersöka och utveckla olika möjligheter för lokal förvaltning av biologiska resurser samt landskapsvård och landsbygdsutveckling utifrån lokal och traditionell kunskap och samtidigt stärka lokal kulturell identitet,
- utveckla metoder för lokalt förankrad dokumentation av traditionell kunskap samt inspirera lokala aktörer till sådana initiativ,
- genomföra olika insatser för att få samhället att sätta större värde på lokal och traditionell kunskap, exempelvis genom att
 - + visa på kunskapens värde för biologisk mångfald och miljömål
 - + visa på eventuella ekologiska, ekonomiska och energimässiga vinster av traditionella sedvänjor, kulturlandskap och småskaliga produktionssystem

Ovanstående är framtaget och utvecklat i samverkan med programrådet. För att uppnå målen har vi inom programmet valt att arbeta med en rad olika verktyg (för detaljer se avsnittet 6.

Leveranslista):

- Utredningar
- Enkätundersökningar
- Kunskapssammanställningar
- Metodutveckling bl.a. för dokumentation, kunskapsöverföring och rekonstruktion
- Förmedling av metoder bl.a. för dokumentation, kunskapsöverföring och rekonstruktion
- Pilotprojekt för dokumentation av traditionell ekologisk kunskap
- Arrangerat och samarrangerat konferenser, symposier, seminarier, föreläsningar, workshoppar och möten för erfarenhetsutbyte
- Medverkat i andras konferenser, symposier, seminarier, workshoppar och möten
- Medverkat i universitetskurser och –undervisning, handledning av mastersstudenter
- Föredrag för olika målgrupper
- Egen hemsida: www.naptek.se
- Elektroniskt nyhetsbrev

- Publikationer
 - Rapporter
 - Seminarierapporter
 - Böcker och bokkapitel
 - Artiklar i tidskrifter och dagspress
- Utställningar
- Remissvar
- Rådgivning och information
- Forskning
- mm

2.3 Övergripande projektområden inom programmet

Eftersom programmets uppdrag handlar om flera delvis överlappande och delvis separerade frågeställningar har vi valt att dela upp verksamheten i form av några övergripande projektområden som innefattar olika delprojekt. Projektområdena har haft olika fokus vad gäller såväl inriktning som vilka målgrupper vi har velat nå och vilken typ av effekter som eftersträfvats.

Nedan beskrivs mer övergripande projektområden och deras respektive målsättning. För att kunna utvärdera om arbetet fått den eftersträfvade effekten har olika representanter för respektive målgrupp ombetts att uttala sig. Vår tanke har varit att med Napteks arbete påverka målgrupperna på olika nivåer, där den fjärde är den ”mest fördjupade” (dvs. när informationen har lett till handling):

1. Kunskap och medvetenhet
2. Attityd och värderingar
3. Verksamhet i organisation
4. Naturresursanvändning

Representanter för olika målgrupper har inbjudits att kommentera på Napteks verksamhet och de som har gjort det har dessutom senare fått läsa igenom ett utkast till denna rapport i syfte att minska risken att deras kommentarer ska ha placerats olyckligt, har ryckts ur sitt sammanhang eller på annat sätt använts felaktigt.

Övergripande insatser för ökat hänsynstagande av lokal och traditionell kunskap

En mängd olika internationella överenskommelser och fördrag framhåller att lokal och traditionell kunskap hos ursprungs- och lokalsamhällen är en viktig förutsättning för att vi ska kunna uppnå en hållbar utveckling. Vår initiala hypotes var att svenska myndigheter och forskare generellt sett inte tar en tillräcklig hänsyn till lokal och traditionell kunskap. Denna hypotes verifierades till viss del i samband såväl ett symposium² som i en utredning som genomfördes under 2009–2010³. Vi har därför valt att på olika sätt undersöka, utvärdera och uppmärksamma lokal och traditionell kunskap och dess värde för olika ändamål i syfte att uppnå ett ”ökat hänsynstagande av lokal och traditionell kunskap”, vilket har skett i enlighet med CBD:s ”arbetsprogram för nationell implementering av artikel 8j och relaterade frågor”, särskilt dess andra princip: ”traditionell kunskap ska värderas, ges samma respekt och bedömas som lika värdefull och användbar som andra former av kunskap”. Vår avsikt är att genom att på olika sätt synliggöra lokal och traditionell kunskap uppnås ökade insatser även

² **Kunskap och föreställningar: natur- och kulturmiljövårdens antropologi, Skansen**, Stockholm 26–27 augusti 2008. Naptek/CBM, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet & Stiftelsen Skansen.

³ Tunón, Håkan, Byström, Marie, Dahlström, Anna, Iwarsson, Mattias & Warmark, Charlotta, 2010. *Utredning av status och trender rörande lokal och traditionell kunskap i Sverige*. CBM:s skriftserie 39. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

hos andra aktörer att undersöka, kartlägga, dokumentera, utvärdera och eventuellt därefter förmågan att värdesätta denna typ av folklig kunskap. Syftet med detta är att, även i enlighet med andra internationella överenskommelser, använda och värdesätta kunskap för vad den har att bidra med och inte baserat på vilken formell utbildning den som förmedlar kunskapen har.

- Detta har bl.a. gjorts genom att
 - utifrån begreppsanalys utveckla en tydligare definition av vad lokal och traditionell kunskap kan vara (Lerner & Tunón 2010).
 - genomföra en övergripande och mångsidig utvärdering⁴ över status och trender rörande lokal och traditionell kunskap i Sverige idag.
 - arrangera olika arrangemang, t.ex. ett symposium⁵ rörande vilka som får komma till tals i samband med natur- och kulturmiljövård i Sverige samt efterföljande rapport⁶ och ett rörande maktasymmetrier⁷ i forskning med titeln ”Gäller vanligt folkvett också för akademiker?”⁸ som också sedan har dokumenterats i en rapport⁹.
 - tillsammans med Länsstyrelsen i Jämtlands län bedriva ett dokumentationsprojekt på den väglösa, fjällnära gården Lillhärjåbygget, ett kulturresevat. Naptek:s del i projektet har varit att avlöna brukarna för att kunna ha möjlighet att delta i studien utan inkomstbortfall. Att ersätta kunskapsbärare i samband med sådana studier är ett tämligen unikt exempel på hur man kan arbeta med att värdesätta av folklig kunskap. En rapport från dokumentationsarbete är på väg.
 - Naptek har kontrakterat MKB-centrum vid Sveriges lantbruksuniversitet för att gemensamt bedriva ett utredningsprojekt rörande CBD:s Åkwe: Kon-riktlinjer, vilka handlar om hur man inkluderar ursprungs- och lokalsamhällets kunskap och värderingar i planeringsprocessen.
 - ta fram översättningar till svenska av relevanta dokument framtagna inom CBD, t.ex.:
 - Arbetsprogrammet för nationell implementering av artikel 8j och relaterade frågor
 - Åkwe: Kon-riktlinjerna – Frivilliga riktlinjer för genomförande av kulturella, miljömässiga och sociala konsekvensbeskrivningar av projekt som är tänkta att ske på, eller sannolikt kommer att påverka, heliga platser och mark- och vattenområden som traditionellt bebos eller nyttjas av ursprungliga eller lokala samhällen
 - Tkarihwaí:ri-riktlinjerna – Grunddrag för en etisk uppförandekod för att säkerställa respekt för urfolk och lokalsamhällen samt deras kulturella och immateriella arv
 - lyfta fram perspektiven från artikel 8j i olika yttrande i remissvar och därigenom försöka påverka politiken och regelverken. Ett perspektiv som inte normalt intas av några remissinstanser.

⁴ Tunón, H., Byström, M., Dahlström, A., Iwarsson, M. & Warnmark, C. 2010. *Utredning av status och trender rörande lokal och traditionell kunskap i Sverige*. CBM:s skriftserie 39. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

⁵ **Kunskap och föreställningar: natur- och kulturmiljövårdens antropologi**, Skansen, Stockholm 26–27 augusti 2008. Naptek/CBM, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet & Stiftelsen Skansen.

⁶ Tunón, Håkan (red.), 2009a. *Kunskap – föreställningar – natursyn – hållbar utveckling: Om mötet mellan myndigheter, lokalsamhällen och traditionella värderingar*. CBM:s skriftserie 32. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

⁷ Maktasymmetrier syftar på den ojämna maktbalansen som ofta finns mellan forskare eller myndighetstjänsteman och lokalbefolkningen.

⁸ **Gäller vanligt folkvett också för akademiker? Ett seminarium om makt och etik**. Upplandsmuseet, Uppsala, 17 mars 2010. Hugo Valentin Centrum, Institutionen för nordiska språk & Centrum för biologisk mångfald.

⁹ Bockgård, Gustav & Håkan Tunón (red.), 2010. *Gäller vanligt folkvett också för akademiker? Rapport från ett seminarium om makt och etik*. CBM:s skriftserie 38. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

Följande externa reflektioner har inkommit:

[Naturvårdsverket] Effekten är nog relativt liten [för Naturvårdsverket]. Det är främst en följd av att huvuddelen av NAPTEK:s konkreta arbete ligger på gränsen till eller bortom Naturvårdsverkets ansvarsområden.

Det finns några tydliga undantag där vi ser en viss direkt nytta, och det är de delar som handlat om skötsel av naturbetesmarker och utmarksbete. Både rapporter och seminarier eller delar därav.

Det finns även en lite svårgreppad men positiv betydelse av att medverka i seminarier som handlar om vidgad förståelse och nya kontakter.

Indirekt finns även en betydelse av bokverk, rapporter, seminarier och de rent utbildningsinriktade insatserna för just utbildning och som kunskapsbank. Jag tänker då på punkten i preciseringen till Miljö kvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv: "samhället och dess medborgare har en bred kunskap om och förståelse för vikten av biologisk mångfald och traditionell och lokal kunskap om biologisk mångfald och dess nyttjande bevaras och används när så är lämpligt". (Göran Blom, Naturvårdsverket)

[Jordbruksverket] De verksamheter vid Jordbruksverket som främst har beröringspunkter med CBD artikel 8j och 10c är landsbygdsprogram för Sverige år 2007–2013 och programmet för odlad mångfald (POM). De nämnda programmen har utformats före NAPTEK:s tillkomst så någon direkt effekt på utformningen av programmen har således inte NAPTEK haft. I drift och tillämpning av programmen har vi haft en viss indirekt nytta av kunskapssammanställningar, konferenser etc. och publikationer. Personal från Jordbruksverket har deltagit i och även medverkat i vissa av NAPTEK:s aktiviteter. Detta har varit fortbildande och även gett oss en möjlighet att föra ut vårt budskap på detta område.

(David Ståhlberg & Jan Gustavsson, Jordbruksverket)

[Samhällsenheten, Länsstyrelsen i Jämtlands län] Det biologiska kulturarvet handlar om samspel mellan människa, djur och natur, där naturens förutsättningar sätter ramarna tillsammans med människans uppfinningsrikedom, kunskaper och traditioner. Det är kunskaper som snart fallit i glömska, men som kan bli viktiga i ett framtida samhälle. Centrum för biologisk mångfald lyfter fram det tvärvetenskapliga synsättet mellan natur och kultur med stor hänsyn till de humanistiska värdena och bidrar aktivt till att skapa metoder för dessa samarbeten.

I Östersund den 2 och 3 juni 2008 arrangerade CBM och NAPTEK seminarium kring dokumentation av traditionella kunskaper inom den samiska kulturen. På seminariet behandlades bland annat förhållningssätt och metodutveckling vid en dokumentation. Som en frukt av detta seminarium kan nämnas CBM:s medverkan i dokumentationen av ortnamn inom kulturreseptatet Lillhärjäbygget i Härjedalen. Dokumentationen har skett i samarbete mellan de boende i kulturreseptatet Karin, Eva och Ann Eriksson, CBM och Länsstyrelsen i Jämtlands län, där CBM har gått in och kompenserat uppgiftslämnarna det vill säga de boende i kulturreseptat, för avsatt tid i projektet. Kompensationen skapade möjlighet för alla inblandade att delta på mer lika villkor. Uppgiftslämnarna har också fått större möjligheter att styra arbetet på ett ur deras synvinkel tillfredsställande sätt så de kan känna inflytande över dokumentationen.

Ytterligare ett exempel på CBM:s goda arbetssätt där traditionsbärarna ges stort inflytande är arbetet med det pågående projektet Seterbrukets biologiska kulturarv som en resurs för en bärkraftig framtid. Redan i de inledande diskussionerna har

fäbodbrukare från Norge och Sverige tillsammans med forskare och tjänstemän involverats i projektets förstudie.

(Länsantikvarie Lillian Rathje och Eva Karlsson, Länsstyrelsen i Jämtlands län)

Under sex år har Upplandsmuseet och Naptek haft ett givande samarbete som inneburit nytänkande och utveckling för läns museets del. Upplandsmuseets uppdrag är, i likhet med andra läns museer, att samla in, bearbeta och i olika former förmedla kunskap om människan som kulturvarelse under historiens gång. Kunskapen är av såväl materiell (föremål och förhistoriskt fyndmaterial) som immateriell natur (människors berättelser, tankar och föreställningar). Alltför sällan tangerar detta uppdrag den traditionella kunskapen i Napteks mening, även om museet strävar efter en sådan inriktning. På friluftsmuseer, i Upplandsmuseets fall Disagården i Gamla Uppsala, finns rika möjligheter att fördjupa kunskap om lokal och traditionell kunskap. En grupp medarbetare i museiorganisationen som har ett direkt uppdrag att utgå från traditionell kunskap är länshemslöjdskonsulenterna.

Andra centrala delar i läns museets verksamhet som knyter an till Napteks mål är kunskap om traditionell bebyggelse och byggnadsvård enligt lokal tradition samt tolkningen och vården av kulturlandskapets historiska spår.

Upplandsmuseet samordnar hembygdsrörelsen i länet och konstaterar att Napteks verksamhet är av största betydelse i hembygdsföreningarnas verksamhet. Skriften Ju förr desto bättre har varit ett viktigt redskap i förankringen av idén om kulturarvet som resurs för en hållbar framtid. Dessa perspektiv kan ytterligare utvecklas.

I samarbetet med Naptek har Upplandsmuseet stimulerats att fördjupa den lokala och traditionella kunskapen relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald.

Samarbetet mellan Naptek och Upplandsmuseet har bestått av flera olika delar:

- *Museets medverkan med artiklar i Etnobiologi i Sverige: Människan och faunan*
- *Seminarier, samarrangemang*
- *Föredrag i samverkan*
- *Samverkan i forskningsprojekt*
- *Museets medverkan med artikel i boken Nycklar till kunskap*

Naptek har berikat, stimulerat och utvecklat Upplandsmuseets och Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds arbete med att förena kulturarvsfrågorna med angelägna resurs- och framtidsfrågor.

(Håkan Liby, Länsantikvarie/chef för Upplandsmuseet)

[Sveriges Lantbruksmuseum/Nordiska museet] (Intervju med Else-Marie Karlsson Strese) Genom Naptek och etnobiologiprojektet har man i vida kretsar fått upp ögonen för det tvärvetenskapliga arbetets spännande potential. Hennes erfarenhet av att samarbeta över ämnesgränser, såsom agrarhistoria eller kulturgeografi, är att det är mycket berikande! Forskare från olika discipliner har helt skilda ingångar och metoder för att undersöka och besvara olika frågeställningar, vilket leder till att många fler aspekter kommer fram än när man endast håller sig inom sitt ämnesområde. Även formen och sättet att skriva skiljer sig åt om man är naturvetare eller historiker. Detta har också varit tydligt när hon och Matti Leino deltagit i textseminarier på Nordiska Museet med folk från andra discipliner. I sin tvärvetenskapliga forskning kring växten humle har samarbetet med kulturgeografen och medeltidshistorikern Clas Tollin varit väldigt lärorikt och stimulerande.

Hon kopplar även ihop Napteks arbete med POMs (Programmet för Odlad Mångfald) som båda i sin natur är tvärvetenskapliga. Att samla in olika kulturväxter syftar inte bara

till att bevara en mångfald av gener och genkombinationer utan även de historierna som är kopplade till växten. En kulturväxt kan inte beskrivas endast utifrån sin biologi, utan man måste beakta människans påverkan på och nyttjande av växten för att få en rättvis och sammantagen bild.

Erfarenheten av inventeringsarbete och forskning om våra gagnväxter och olika gamla sorter är att den breda allmänheten är mycket intresserad, men även att de stora forskningsfinansiärerna allt mer har fått upp ögonen för detta berikande arbetssätt. Vi naturvetare på Nordiska museet har fått flera större forskningsanslag från Formas och andra anslagsgivare.

(Else-Marie Karlsson Strese, Julita – Sveriges lantbruksmuseum/Nordiska museet)

[Kungl. Skogs- och Lantbruks-Akademien] Naptek:s unika samlade tvärvetenskapliga kompetens bestående av lika delar naturvetenskap, samhälle och historia gör Naptek till en viktig samarbetspartner för akademien. Naptek och akademiens enhet för de areella näringarnas historia, ANH, har under programperioden haft och har ett mångfasetterat och fruktbart samarbete vad det gäller att lyfta fram den historiska, tvärvetenskapligt inriktade, etnobiologin inom det skandinaviskspråkiga forskarsamhället. Via detta, eller genom Naptek:s och ANH:s egna insatser, har de etnobiologiska frågornas betydelse kunnat lyftas fram. Detta för att öka och stärka möjligheterna att bevara och utveckla traditionell kunskap och bidra med insikter om hur historiska kunskaper kan användas när vi arbetar med att förändra de areella näringarnas arbetssätt, och därtill knutna verksamheter i en vid krets, så att vi kan bygga ett mer hållbart samhälle. Förutom en lång rad mindre möten så har det hållits gemensamma konferenser om etnobiologins roll och det har givits ut en gemensam bok om traditionell kunskap och om hur kunskapen om denna kunskap ska kunna fördjupas på olika sätt inom en lång rad av områden. Boken heter "Nycklar till kunskap. Om människans bruk av naturen" och gavs ut 2010 i både akademiens historiska bokserie och i CBMs serie.

(Lars Ljunggren, chefbibliotekarie, Kungl. Skogs- och Lantbruks-Akademien)

Nordiska kulturlandskapsförbundet (NKF) är en ideell förening med ca 350 medlemmar fördelade i de Nordiska länderna. Organisationen arbetar för bevarande, bruk och utveckling av kulturlandskapet och vänder sig till såväl förvaltare och forskare som brukare av olika slag.

NKF har haft mycket goda erfarenheter av NAPTEK vad gäller både direkt samarbete och i beaktande av NAPTEKs arbete i allmänhet.

NAPTEK har varit en fungerande mötesplattform för verksamheter både inom och utanför universiteten. Genom en öppenhet och med respekt och lyhördhet för kunskap och erfarenhet utanför akademierna har man möjliggjort en kommunikation som berikat alla berörda.

Vi anser att NAPTEK har tagit sig an universitetets tredje uppgift med stor framgång. NAPTEK har vidare fördjupat och breddat ämnen som för NKF är mycket angelägna. Att tydliggöra kulturarvets roll för den biologiska mångfalden har varit viktigt för NKF och NAPTEK har kunnat ge akademiskt stöd för frågor om bl.a. biologiskt kulturarv och kulturlandskapsfrågor.

NAPTEK har i sitt sätt att arbeta med intresse och respekt sett och tagit till vara den lokala kunskapen och erfarenheten. Att stärka kunskaperna om landskapet, dess beståndsdelar och historia är en del i de förutsättningar som skapar förutsättningar för en uthållig utveckling.

NAPTEK har också på ett förtjänstfullt sätt satt traditionell kunskap i ett vidare perspektiv och inför de omvälvningar vi står inför vad gäller miljö, klimat och energi, sett

möjligheterna att använda denna kunskap för att hitta lösningar till ett mer uthålligt framtida samhälle.

NKF har samarbetat med NAPTEK i projekt, seminarier och publikationer i lokala, nationella, nordiska och internationella sammanhang.

Vi anser NAPTEK har gjort och gör ett fantastiskt arbete och vi hoppas de kan få möjlighet att ytterligare fördjupa det.

(Anna Westman, Nordiska kulturlandskapsförbundet)

[Hugo Valentin-centrum, Uppsala universitet] Utifrån min erfarenhet har det funnits ett stort intresse för rapporterna "Kunskap • föreställningar • natursyn • hållbar utveckling" och "Gäller vanligt folkvett också för akademiker?". "Den första rapporten har jag gett till många samer när jag exempelvis har varit på fältarbete uppe i norr, både på den svenska och norska sidan. Många känner igen namnet Håkan Tunón och kan berätta att du har figurerat i Sápmi i olika sammanhang, tydligen på ett positivt sätt. Hållbar utveckling och naturen tycks engagera både unga och äldre samer.

Etikrapporten verkar särskilt intressera yngre forskare inom mitt fält, minoritetsspråksforskning (jag träffar ju knappt några andra). Vi delade ut flera stycken under en workshop om romsk forskning och Charles Westins och Manuel Tan Martís artikel väckte stor uppmärksamhet. Det har bildats ett nätverk för forskning om romers och resandes historia i Norden och i samband med bildandet av detta har vi diskuterat just sådana frågor som tas upp i rapporten. Jag har verkligen haft mycket glädje och nytta av bägge publikationerna.

(Leena Huss, Hugo Valentin-centrum, Uppsala universitet)

Det samiska initiativet

I artikel 8j i CBD och många andra av de internationella fördragen framhålls vikten av att värna urfolkens traditionella kunskap och för industrisamhället att på ett rättvist dra nytta de lärdomar som kan föras för framtiden. Detsamma kan utläsas i regeringsbeslutets specifika uppmaning att ha programmet skulle ha ett särskilt fokus på samisk lokal och traditionell kunskap. Det har därför fallit sig naturligt att Naptek tillsammans med Sametinget har utarbetat ett parallellprogram med fokus på den samiska kulturen och dess relation till naturen och de biologiska resurserna. Det samiska samhället har en närmare historisk koppling till ett mer traditionellt livssätt nära naturen än det svenska samhället i stort. Detta gör att det svenska samhället har mycket att lära av det samiska samtidigt som det är viktigt att samerna inte gör samma misstag som större delen av den västerländska civilisationen.

- Målet är att verka för att öka respekten för samisk kultur och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjade av biologisk mångfald och stärka dessa i samhället, såväl bland samer som bland icke-samer. Avsikten är att bidra till ett långsiktigt upprätthållande av samisk traditionell kunskap och kultur i samklang med naturen
- Målgrupp: Sametinget, det samiska samhället och den svenska allmänheten
- Detta har bl.a. gjorts genom att Sametinget och Naptek har gemensamt har utrett status för samisk lokal och traditionell kunskap samt utvecklat ett arbetsutkast till policydokument om *Traditionell Kunskap Árbediehtu/Árbbediehto/Aerpimaahoe* (Nordin-Jonsson, 2010) för Sametinget. Tillsammans har Sametinget och Naptek arrangerat fyra symposier och seminarier, lämnat ekonomiskt bidrag till 14 pilotprojekt för dokumentation av olika aspekter på samisk traditionell kunskap kopplad till biologisk mångfald samt presenterat det gemensamma arbetet på ytterligare 5 konferenser, symposier eller möten. Naptek har vidare beskrivit projektet i ett antal skrifter, främst bör *Traditionell kunskap och sedvänjor*

inom den samiska kulturen (Utsi, 2007) och *Árbediehtu – samiskt kulturarv och traditionell kunskap* (red. Nordin-Jonsson, 2011) nämnas.

Sametinget har framhållit att:

samarbetet mellan Naptek och Sametinget har varit ömsesidigt berikande och lett till olika synergieffekter. Ingrid Inga [styrelseordförande vid Sametinget] framhöll särskilt arbetet inom Livsmiljöprogrammet Eallinbiras men också Sametingets och Naptekens gemensamma presentationer av arbetet med traditionell kunskap, t.ex. i redovisning till Landsbygdsdepartementet. Det viktiga var samverkan och att vi gemensamt har tagit ett stort steg framåt i arbetet med traditionell kunskap. Hon menade också att Naptek även har breddat Sametingets arbete på många sätt i övrigt. (Kaisa Huuva, Ingrid Inga & Patrik Kansa, Sametinget)

Traditionell kunskap och hembygdsrörelsen

Hembygdsrörelsen är en stor och heterogen samling bestående av ett stort antal lokala föreningar med ett gemensamt intresse för sin hembygd, lokal kultur och lokala sedvänjor. Naptek bedömer att hembygdsrörelsen därför har en stor potential för att genomföra omfattande dokumentationsinsatser och kunna spela en roll inom vidareförmedling av kunskap.

- Naptek:s mål är att öka intresset bland hembygdsrörelsen för att dokumentera och synliggöra lokala traditioner, kunskap och föreställningar om växter, djur och landskap samt deras/dess [hållbara] nyttjande samt bakgrunden till det lokala kulturlandskapet.
- Målgrupp: Sverige hembygdsförbund, regionalförbunden och landets hembygdsföreningar.
- Detta har bl.a. gjorts genom att:
 - i samarbete med Sveriges hembygdsförbund utveckla en inspirationsskrift *Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid* (red. Westman & Tunón, 2009) och utifrån denna genomfört 14 temadagar eller -föreläsningar i syfte att initiera lokala studiecirkel. Naptek har också i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan utvecklat en särskild studieplan för boken. Såväl boken som kurskonceptet kan dessutom användas av andra grupper än hembygdsrörelsen.
 - parallellt med *Ju förr desto bättre* utveckla en mer akademisk antologi över praktiskt arbete med olika typer av källmaterial till etnobiologisk kunskap, *Nycklar till kunskap. Om människans bruk av naturen* (red. Tunón & Dahlström, 2010)
 - medverka och medfinansiera Sveriges Hembygdsförbunds arbete inom EU-projektet *Cult-Rural – kulturarv och regional utveckling* och medverkat i 4 heldagsseminarier. Detta arbete ledde även fram till utställningen *SOS – Save our sources* som presenterades på Ljusdalsbygdens museum 2009, men också ställdes ut i Ungern och Frankrike.
 - ett temanummer om *biologiskt kulturarv* i CBM:s tidskrift *Biodiverse* (nr 2009:4) spreds till alla Sveriges hembygdsföreningar.

Från Hembygdsrörelsen har följande inlägg kommit:

Sveriges Hembygdsförbund (SHF) består av ca 1 900 hembygdsföreningar med ca 430 000 medlemmar. Hembygdsföreningarna förvaltar över 1400 hembygdsgårdar och arbetar med lokalhistoria, dokumentation, forskning, museiverksamheter och

traditionella högtidsevenemang. Dessutom arbetar hembygdsföreningarna med kultur- natur- och samhällsfrågor samt med lokal och regional utveckling. I hembygdsföreningarnas intressefält ingår odlingslandskapets ekologi, historia och utveckling liksom ortsnära skogsområdets ekologi, artarkitektur och förändringar. Inte minst inom dessa områden har Sveriges Hembygdsförbund under flera år haft ett konstruktivt och berikande samarbete med Centrum för biologisk mångfald (CBM) vid SLU. CBM har genom sin särskilda kompetens bräddat kunskapsunderlaget i SHF:s arbete att tydliggöra kulturarvets roll för den biologiska mångfalden. CBM har också på ett förtjänstfullt sätt satt traditionell kunskap i ett vidare perspektiv inför de förändringar vi står beträffande miljö, klimat och energi.

CBM är en betydelsefull inspiratör och kunskapsbank för viktiga delar av SHF:s verksamhet. CBM:s öppenhet och samarbetsanda liksom dess respekt och lyhördhet för kunskap och erfarenhet utanför akademierna skall framhållas särskilt. Enligt SHF:s uppfattning har CBM i detta tagit sig an universitetets tredje uppgift på ett föredömligt sätt. CBM har också varit en mycket bra mötesplattform i de verksamheter där SHF har deltagit.

SHF och CBM har via NAPTEK tillsammans deltagit i ett EU-projekt, Kulturarvet som resurs för regional utveckling, inom programmet Kultur-2000 – Cultrural, vilket redovisades hösten 2010. Projektet ledde till flera seminarier på temat och en inspirationsskrift med syftet att öka intresset bland hembygdsföreningar och andra att inventera och dokumentera traditionell kunskap samt att sätta denna i relation till behov i ett framtida mer uthålligt samhälle. Skriften har fått spridning inom hembygdsvärlden och genom studieförbundet vuxenskolan i studiecirkel och seminarier, något som pågår och planeras. Inom projektet producerades också en utställning – SOS som visades i flera europeiska länder. Denna planeras nu få en omarbetning i hembygdsvärldens regi i samverkan med CBM. Utställningen vänder sig bland annat till skolan, invigning sker i Halland i september.

I Västergötland har under 2010 ett initiativ uppstått kring temat traditionell kunskap. Det är Västergötlands Hembygdsförbund, Hantverkslaboratoriet, Vänermuseum och Studieförbundet Vuxenskolan som påbörjat ett projekt för inventering av traditionell kunskap. Ett seminarium planeras till maj 2011 och man diskuterar finansieringsmöjligheter för en utvidgning av projektet.

(Viktoria Hallberg, Sveriges Hembygdsförbund)

År 2006 blev Sveriges Hembygdsförbund förfrågan projektägare för ett större, europeiskt kulturprojekt. Projektet – Cultrural – omfattade sju länder: Bulgarien, Frankrike, Grekland, Italien, Polen, Sverige och Ungern. Syftet var att visa att traditionell kunskap inom olika områden levde kvar på landsbygden i länderna men ofta hade gått förlorad i urbana miljöer. Kunskaper och traditionellt kunnande som skulle kunna gynna utvecklingen på landsbygden men också i städerna, som också användas i nya sammanhang. Något som var viktigt att förmedla till dagens och morgondagens människor. Verksamheten inleddes med ett stort gemensamt seminarium på Skansen i november 2006 och avslutades i Aten i september 2009.

För svensk del var det helt avgörande att Naptek anslöt sig till projektet från början. I nära samarbete mellan Naptek och projektsamordnare på Hembygdsförbundet arbetade man fram en manual för en rad olika traditionella kunskapsområden. Resultatet står att finna i boken "Ju förr desto bättre" med en engelsk kortversion "The Sooner, the Better". Boken innehåller konkreta exempel på traditionell kunskap och hur denna kan tas tillvara men ger också inspiration till hur man kan nalkas frågor om äldre kunskap och hur den kan och bör användas i dagens samhälle – och hur viktig den kan visa sig

komma att vara för att hantera både fysiska och mentala miljöproblem. ”Ju förr desto bättre” har inspirerat till föreläsningar, studiecirklar och samtal kring viktiga frågor om både biologiskt och kulturellt kunnande, om både fysiskt och mentalt kulturarv. Den har också utgjort en väsentlig bas i en av de tre vandringsutställningar som gjordes under projektiden: SOS – Save Our Sources, en starkt miljöinriktad utställning, producerad gemensamt av Sverige, Ungern och Frankrike.

Naptek bidrog också till den andra svenska manualen inom projektet, ”Fråga farmor”. En skrift riktad till barn och ungdomar upp till 13–14 års ålder och som utgår från en äldre kvinnas berättelser om livet på en fäbod i hennes ungdom och hur hon och hennes sön-dotter beslutar sig för att gemensamt försöka återerövra en del av de nästan förlorade men viktiga kunskaper som farmodern och tidigare generationer sett som självklarheter. Valet av fäbodväsendet berodde på att det idag är den enda formen av jordbruk där insatsen av energi är mindre än uttaget och detta ledde till en livsföring med god miljöhänsyn.

Naptek har under hela projektiden varit en viktig bas för projektet och utan den kunskap och erfarenhet som Naptek bistod Hembygdsförbundet med, hade Cultrural aldrig kunna bli så pass framgångsrikt som det faktiskt blev. Naptek bidrog även till finansieringen och fördelade den klokt mellan de olika områden som projektet bestod av. Flera hembygdsföreningar och regionala hembygdsförbund har fått en ny stimulans i sitt arbete och också visst nytänkande. Men effekterna har nästan i ännu större grad nått utanför hembygds-kretsen, eftersom Cultrural visar på samband man tidigare inte reflekterat över.

Det som har gjort Napteks insatser så värdefulla är faktiskt inte i första hand de ekonomiska bidragen, hur välkomna dessa än har varit, utan den enorma kunskapsbank som Naptek besitter, det ovärderliga nätverk och kopplingar till en stor mängd olika sektorer, verksamheter och personer och den ovanliga förmågan att kunna se natur och kultur som en helhet. Men det som verkligen skiljer Naptek från alla annan verksamhet är förmågan att möta människor med olika kompetens, praktisk eller teoretiskt med största allvar och respekt och därigenom i sin tur generera ett stort förtroende för både Naptek och dess uppdrag. Också hos övriga partner inom Cultrural-projektet väckte Naptek och dess arbete stor respekt.

(Lena Bergils, f.d. projektsamordnare för Cultrural vid Sveriges hembygdsförbund)

Kunskapsportal

Ju längre tiden går desto mer lokal och traditionell ekologisk kunskap riskerar att sluta att användas och därmed glömmas bort i takt med att nya metoder tar över och äldre människor dör. Förutom insatser för att stimulera till dokumentation av sådan kunskap finns också ett behov att effektivt samla den dokumenterade kunskapen på ett sätt som gör att den både bevaras och blir lätt tillgänglig. En idé har varit att utveckla en interaktiv kunskapsportal.

- Målet är att skapa ett digitalt interaktivt folkminnesarkiv (preliminär nationell databasvärd) för att dokumentera och synliggöra lokala kunskaper, traditioner och föreställningar om växter, djur och landskap samt dess [hållbara] nyttjande (jfr. www.artportalen.se). Denna bör samtidigt kunna koppla uppgifter (=kunskap) till geografiska platser. Forskare, myndigheter och allmänhet bör både kunna mata in uppgifter i kunskapsportalen och söka information inom den. Syftet med kunskapsportalen är att skapa en modern plattform där uppgifter om lokal och traditionell kunskap ska kunna samlas på ett överblickbart sätt. Denna samlade kunskap ska

exempelvis kunna användas för utarbetande av lokala skötselplaner och lokala landskapshistoriska översikter samt av museer för bevarandet av det immateriella kulturarvet kopplat till biologisk mångfald.

- Målgrupp: forskare, myndigheter och allmänheten
- En förstudie har genomförts vilken kan ligga till grund för att starta en kunskapsportal efter 2011. (Presenteras i skriftlig form under 2011.) Sammanfattningsvis finns dock ett antal olika aspekter att beakta innan kunskapsportalen kan komma till stånd. Förstudiens viktigaste slutsatser är:
 - En kunskapsportal är ett potentiellt viktigt och kraftfullt verktyg för att dokumentera, sprida och använda traditionell ekologisk kunskap i framtiden.
 - Utifrån den internationella diskussionen om bl.a. urfolks rättigheter finns en stark skepsis mot att offentliggöra traditionell ekologisk kunskap för allmänheten, av risk för missbruk av kunskapen. I Sverige gäller detta i synnerhet inom det samiska samhället och den samiska kunskapen. En databas skulle kunna ha olika sekretessnivåer vad gäller åtkomst, men detta är sannolikt något som inte är möjligt i offentliga institutioner på grund av offentlighetsprincipen.
 - Det finns också redan ett antal befintliga (och planerade) databaser som eventuellt kan ha delvis överlappande innehåll på museer, myndigheter mm. Relation till och eventuell samkörning med dessa måste utredas.
 - Frågan om långsiktig hemort för kunskapsportalen måste också lösas. I dagsläget finns det ingen given aktör som kan förväntas ha både ett tillräckligt specifikt och ändå tämligen brett fokus vad gäller dessa frågor utifrån Konventionen om biologisk mångfald.
 - Databasen skiljer från redan befintliga i och med att den är tänkt att kunna rymma information av skilda slag (berättelser, foton, dokument, inspelningar mm). Den tekniska lösningen måste således tänkas igenom.
 - En kunskapsportal är ett kraftfullt, omfattande och samtidigt resurskrävande verktyg. Därför behöver det finnas speciella resurser avsätta både för uppstart och för långsiktig drift och underhåll.

Pedagogiska projektet

En av de viktigaste målgrupperna för långsiktig spridning av lokal och traditionell kunskap är kommande generationer. Inom det *pedagogiska projektet* har Naptek främst inriktat sig på aktörer och personer som på olika sätt arbetar med lärande för barn- och unga i gränssnittet mellan natur och kultur samt lärande för hållbar utveckling, både i och utanför skolan.

- Målet är att, främst till barn och ungdomar, främja spridning av lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald och förståelse för dess roll för utveckling av ett hållbart samhälle.
- Mer specifikt gäller det att:
 - öka medvetenheten hos lärare och pedagoger, även musei- och naturskolepedagoger, om värdet av lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald och hållbar utveckling i dagens samhälle;
 - öka erfarenhetsutbytet mellan pedagoger, inklusive musei- och naturskolepedagoger, kring arbetssätt och metoder för att barn och ungdomar ska kunna inhämta och utveckla lokal och traditionell kunskap relaterad till biologisk mångfald och hållbar utveckling;

- öka medvetenheten hos beslutsfattare och tjänstemän inom skolområdet om värdet av lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald och hållbar utveckling i dagens samhälle för att skapa förutsättningar för pedagogernas arbete enligt ovanstående.
- Målgrupp: *Direkt målgrupp*: pedagoger och personal inom museer, naturskolor, naturum, ideella organisationer, hembygdsrörelsen, länshemslöjdskonsulenterna, myndigheter samt lärarutbildare, universitetslärare, forskare och även i viss mån lärare och skolledare i för-, grund- och gymnasieskolan, m.fl. *Indirekt målgrupp*: barn- och ungdomar.
- Detta har bl.a. gjorts genom: samverkan, möten och erfarenhetsutbyte med en rad aktörer. Naptek har arrangerat fem workshoppar, en i samarbete med Upplandsmuseet, en med Skansen och två med Lava, Kulturhuset i Stockholms ungdomsverksamhet. Gjort utskick av elektroniskt nyhetsbrev och publicerat två rapporter på temat *Natur, kultur och traditionell kunskap i lärandet*. Publicerat böcker och skrifter som kan fungera om kurslitteratur till högskolekurser, studiecirkel m.m. Sedan september 2010 har Naptek deltagit i *Svenska Unescorådets samverkansgrupp inom utbildning för hållbar utveckling (UHUT)*¹⁰ och lämnat synpunkter till Sveriges inrapportering till UNECE¹¹ i oktober 2010, angående Sveriges genomförande av dess strategi för UHUT, rörande de delar som rör traditionell och lokal kunskap. Samverkat med andra aktörer kring planering av och genomförande av moment på universitetskurser, med Centrum för Naturvägledning vid Institutionen för stad och land på SLU och med Centrum för miljö- och utvecklingsstudier, Uppsala universitet. Samverkat kring utformning av material för lärare i grund- och gymnasieskola, med *Nationellt resurscentrum för biologi och bioteknik*, Uppsala universitet, kring läsårskalendern *x-Bi-lagan* och i en referensgrupp vid Världsnaturfonden WWF:s och Tekniska museets arbete med *Sätt spår i framtiden NU!*, ett handledningsmaterial kring lärande för hållbar utveckling. Deltagit med workshop på *Utenavets*¹² nationell konferens i utomhuspedagogik, *Ute är inne, Norrköping 2009*, för lärare och pedagoger efter samverkan med Movium, SLU och Nationellt centrum för miljö- och utomhuspedagogik, Linköpings Universitet. Naptek har även skrivit och lämnat CBM:s svar på Skolverkets *Remiss om kursplaner och kunskapskrav i grundskolan och motsvarande skolformer*, 2010.

Organisationer, bl.a. friluftsmuseer, med pedagogisk verksamhet har framhållit att:

Det är betydelsefullt att någon har tagit sig an 8j-frågan (i Konventionen om biologisk mångfald), som behövde uppmärksammas. Naptek har bl.a. med sina böcker och annan litteratur kunnat bidra med kunskapsunderlag kring traditionell kunskap och etnobiologi. Gemensamt har Skansen och Naptek genomfört ett antal arrangemang, bl.a. symposiet Kunskap och föreställningar: Naturvårdens och kulturmiljövårdens antropologi. Inom Skansen har dock "Naptek" varit tungrott ett begrepp att arbeta med. Det har varit svårt att på ett lättbegripligt sätt kommunicera vad Naptek är. "Lokal och traditionell kunskap" kopplat till konventionen har varit svårare att arbeta med och tagit längre tid att föra in på Skansen än exempelvis begreppet "etnobiologi". Även om man hela tiden har arbetat med kulturhistoria och äldre kunskaper i sina

¹⁰ "För att förankra och bereda regeringens arbete med utbildning för hållbar utveckling (UHUT) i det svenska samhället har Svenska Unescorådet (där Unesco är *lead agency* för FN:s årtionde för UHUT 2005–2014) tillsatt en samverkansgrupp för UHUT-frågor som sammankallas cirka en gång om året." Källa: Svenska Unesco-rådet.

¹¹ UNECE - United Nations Economic Commission for Europe

¹² *Utenavet*- nationellt nätverk för främjande av utomhuspedagogik bestående av Nationellt centrum för utomhuspedagogik, Erik Johan Ljungbergs Utbildningsfond, Friluftsförbundet, Linköpings universitet, MOVIUM – Centrum för stadens utemiljö vid SLU, Skolverket, Naturskoleföreningen, Skogen i skolan (SiS), och Nationellt Centrum för främjande av god hälsa hos barn och ungdom (NCF)

kulturmiljöer så har man inte arbetat med biologisk mångfald och traditionell ekologisk kunskap tidigare.

I och med att Skansen under Biologiska mångfaldens år 2010 bl.a. hade traditionell kunskap som tema kunde man föra in begreppet i verksamheten. Traditionell kunskap stod nu inskrivna in i målen för temaårets projektdokument och marknadsfördes även i Skansen publika material på bl.a. hemsidan, där man skriver om traditionell kunskap i kulturhistorien och kopplingen till biologisk mångfald. Under 2010 lyfte man särskilt biologisk mångfald, traditionell kunskap och traditionsbärare i miljöerna Samevistet och i Fäboden.

Att föra in Napteks frågor kring traditionell kunskap har fungerat särskilt bra bland personalen på Skansens kulturhistoriska avdelning. De har tyckt att traditionell kunskap har underlättat för dem i deras arbete att som kulturvetare närma sig frågor kring biologisk mångfald i visningar av Skansens kulturmiljöer. Det har även förstärkt helhetssynen på de kulturhistoriska miljöerna. Förutom det rena kulturella perspektivet blev det nu naturligt att foga samman detta med kunskaper om växt- och djurliv. Men det etnobiologiska projektet var första steget till att uppnå detta.

Även Skansens pedagogiska personal har deltagit i Napteks pedagogiska workshopar Natur, kultur och traditionell kunskap i lärandet, 2007 och 2008 samt idéverkstaden 2010. Skansen har genom Napteks belysning kunnat levandegöra sina kulturmiljöer och koppla dem till samtiden, att visa kunskap om gamla näringar inte bara är historiska utan levande än idag när man ser till fäbodbruk och rennäring. Vidare har frågan vad som är mest värt att bevara blivit en aning mer komplex även för naturvårdare.

Numera har Naptek blivit ett begrepp på Skansen, även om Skansens hittills valt att mer genomgående prioritera frågor runt hantverkets överlevnad och mindre när det gäller traditionell kunskap om växt- och djurlivet. Men här ligger utvecklingen i att kunna erbjuda utbildningar i traditionell kunskap för pedagoger eftersom bevarande av hantverk är en mer inrotad och bekväm tanke inom kultursektorn. Napteks rapport om traditionell skinngrävning är ett bra kunskapsunderlag. Även "Nycklar till Kunskap" och "Ju förr desto bättre" skulle kunna användas. Men det behövs fler lättillgängliga kunskapsunderlag som man kan använda sig av. Det råder generell brist på kunskapsunderlag inom dessa frågor. Skansen har sällan tid eller ekonomi att sammanställa egna kunskapsunderlag.

Napteks nuvarande programtid har inte räckt till för att hinna etablera och förankra de här frågorna nationellt när det rör sig om hållbart nyttjande av biologisk mångfald och hållbar utveckling. Det har varit för kort tid för att få upp dem på agendan och få dem att verkligen stanna kvar där. Här hade naturvårdsorganisationer som WWF och Naturskyddsföreningen kunnat bidra med sitt internationella engagemang för lokalbefolkningar översatt till svenska förhållanden. WWF har ju urfolksfrågorna inskrivna i policyn även om alla inte varit medvetna om detta. Det är synd att Naptek inte fått med sig dem i större utsträckning, men traditionell och lokal kunskap kan kanske bli något man kan samlas runt inom lärandet för hållbar utveckling.

(Tommy Lambrell, Stiftelsen Skansen)

När det gäller kunskapsområdet – Traditionell kunskap och biologisk mångfald – anser vi som arbetar med att kommunicera natur- och kulturlandskapet och lyfta fram utomhuspedagogiken som ett platsbaserat lärande då handens kunskap blir ett komplement till textbaserad praktik, utgör Napteks kompetens en viktig kunskapskälla och resurs. Det kan röra sig om målgruppen lärare men också natur- och kulturvägledning inom FRT (fritids- rekreation och turismsektorn).

(Anders Szczepanski, professor, Nationellt centrum för

utomhuspedagogik, Linköpings universitet)

Genom att samla och förmedla lokal och traditionell kunskap om biologisk mångfald bygger Naptek en kunskapsbank som är betydelsefull för Centrum för naturvägledning CNV:s målgrupp: Naturvägledarna (1 150 personer ingår i CNV:s nätverk idag) arbetar med att förmedla kunskap om och väcka känsla för naturen och kulturlandskapet. De har alltifrån myndigheter till ideella organisationer, friluftsmuseer, naturskolor och naturturismföretag som bas. Etnobiologi är en av många mycket uppskattad ingång till vårt natur- och kulturarv både bland naturvägledare och de som deltar. Inte minst som ingång i förståelse för förhållandet mellan människa och natur - en av naturvägledningens centrala uppgifter. Den kunskap, de publikationer och metoder för kunskapsförmedling inom etnobiologi som Naptek sprider är därför en viktig resurs i vårt arbete.

CNV bjöd hösten 2010 Naptek att delta med en workshop i den nya universitetskursen "Naturvägledning för yrkesverksamma" som ges av CNV i samverkan med avdelningen för Miljökommunikation vid Institutionen för stad och land på SLU. Ett samarbete som vi hoppas kunna fortsätta och utveckla även i framtida kurser och seminarier.

(Eva Sandberg, föreståndare, Centrum för naturvägledning)

Nationellt resurscentrum för biologi och bioteknik (Bioresurs) ger ut tidningen, Bi-lagan, med inspiration till undervisning i NO/biologi i skolan. Bi-lagan ges ut med tre nummer per år, varav nummer två är en läsårskalender där varje månadsuppslag innehåller ett konkret förslag till praktisk aktivitet i skolan. Tidningen har en upplaga på 12 000 ex (nr 1 och 3) och 25 000 ex (nr 2, kalendern) och når ut till lärare i förskola, grundskola och gymnasium/vuxenutbildning över hela landet. Under åren 2008 och 2010 samarbetade Bioresurs med Centrum för biologisk mångfald (Naptek) för att ta fram material till kalendrarna. Vi har haft stor glädje av detta samarbete och den värdefulla kompetens inom området som genom Bi-lagan kommer lärare/skolor till del. Vi har fått många positiva kommentarer från lärare som uppskattar de konkreta och användbara undervisningsidéer som finns i de båda kalendrarna där CBM/Naptek medverkat. På Bioresurs webbsida, www.bioresurs.uu.se, finns pdf-filer av de båda kalendrarna som kan laddas ner utan kostnad.

(Britt-Marie Lidesten, Nationellt resurscentrum för biologi och bioteknik, Uppsala)

Genom Naptek:s arbete har vi fått starkare argument för delar av vår verksamhet, att visa på vikten av traditionell kunskap för bevarandet av biologisk mångfald. Vi har kopplat samman vårt tidigare bevarandearbete av biologisk mångfald mer med kunskapen om gamla tekniker och sett över möjligheten av en teknikutveckling. Naptek:s arbete med att ta fram goda exempel på nutida och modern teknikutveckling som bygger på gamla tekniker och gynnar den biologiska mångfalden är flera. Dessa har bidragit till att vi som folkbildande institution bättre har kunnat svara upp mot vad samhället idag och framtiden kan behöva för att ta vara på resurser utifrån ett hållbart nyttjande.

Naptek har genom bl.a. workshops haft stor betydelse som ett forum och en mötesplats för erfarenhetsutbyte för personer och institutioner som arbetar med förmedling av traditionella kunskaper och hållbar utveckling. I mötet med andra aktörer har möjligheten till dialog och nya tankar skapat effekt på såväl vårt dagliga arbete som på längre sikt. Detta har resulterat i nya möjligheter för oss att möta och arbeta med allmänheten i vår strävan att förmedla vårt budskap.

Som exempel kan nämnas workshopen i Uppsala som lett till ett samarbete mellan Linköpings universitet, Miljöverkstan och Fredriksdal museer och trädgårdar inom området utomhuspedagogik. Efter att 2010 ha genomfört en uppdragskurs inom ramen för lärarlyftet, har nu kursen (7,5 högskolepoäng) blivit en ordinarie kurs och finns att söka i Linköpings universitets kurskatalog.

Behovet av den funktion som Naptek fyller är definitivt inte över.

(Cecilia Wänge & Ricky Wrentner, Fredriksdals museer och trädgårdar)

Naptek har tillfört och sammanfattat massor av spännande kunskap om relationen människa – natur. Inte minst håller de publikationer som blivit resultatet mycket hög klass! Just denna goda dokumentation kommer att bli till glädje och nytta i många år framöver.

Beträffande effekter inom egen organisation: Det finns uppenbarligen flera i museivärlden (bl.a. inom Västarvet, den förvaltning Naturhistoriska i Göteborg tillhör) som lärt sig mer och gått vidare främst med traditionella tekniker, och som sen låtit sina nyförvärvade kunskaper komma till användning bl.a. inom museipedagogiken. Å andra sidan – detta är personer som tidigare visat intresse för ämnet. Att den etnobiologiskt föga intresserade tagit till sig något av Naptek:s budskap betvivlar jag dessvärre.

Naptek har täckt in mycket och lyft fram en hel del, som många känner dåligt till, t.ex. fåbodrörelsen. Ska det kompletteras någonstans tycker jag att man ska titta lite närmare på det traditionella, småskaliga fisket i Bohuslän. Vikarvets museum (ett ideellt projekt) i Lysekil borde vara en intressant samarbetspartner. Kanske även Bohusläns museum (ingår i Västarvet).

Sammanfattningsvis: Naptek har (i vissa fall i grevens tid) bidragit med åtskilligt nyttigt. Hoppas därför att verksamheten får ekonomiska möjligheter fortsätta.

(Torkel Hagström, tidigare Göteborgs naturhistoriska museum & f.d. programrådsledamot för Namsa – Naturhistoriska museers samarbetsorganisation)

Upprätthållande av kunskap inom lokala och traditionella brukningssystem

Naptek:s uppdrag är att både bevara (=dokumentera och kartlägga, *ex situ*) och upprätthålla (bevara/bibehålla *in situ*) lokal och traditionell kunskap. I det senare fallet handlar det om att bevara hela det levande kunskapssystemet i sitt rätta sammanhang. Man kan exempelvis framhålla att det *Samiska initiativet* i sig direkt leder till både dokumenterande och bevarande, men också att det även indirekt kan leda till upprätthållande av kunskap inom det samiska samhället. Naptek har under första programperioden vad gäller denna frågeställning i huvudsak ägnat sig åt att utgå från fåbodbrukets fortlevnad. Det handlar då om ”lokalsamhälle med traditionellt livssätt relevant för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald” utgående från artikel 8j inom CBD och artikel 10c om ”hållbart sedvanebruk av biologisk mångfald”. Som kunskapssystem är fåbodbruket intressant då det handlar om kunskap inom kreatursskötsel, betesdrift, livsmedelshantering och –förädling, kunskapsöverföring och mycket annat samt naturligtvis en direkt koppling till dagens regelverk. Under de senaste åren har också rovdjursfrågan kommit upp med förnyad aktualitet.

- Målet med denna del av arbetet är att, genom att utgå ifrån specifika brukningsformer, komma fram med metoder och möjligheter för att upprätthålla traditionella kunskapssystem som bidrar till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald.
- Målgrupp: kust- och skärgårdsfiskare, fåbodbrukare och andra lantbrukare i marginalbygd, tjänstemän vid förvaltningsmyndigheter och samhället i stort.
- Detta ska ske genom:

- att utveckla och sprida metoder för dokumenterandet av traditionell kunskap och traditionella brukningssystem
- att granska regelverk och strukturer i samhället som påverkar upprätthållandet av lokala och traditionella brukningsformer;
- att klarlägga samband mellan biologisk mångfald och traditionella brukningssystem;
- att synliggöra skillnader och likheter vad gäller energibalanser och miljöpåverkan mellan traditionella och konventionella brukningssystem.

Initialt har specifika brukningsformer framför allt avsett fåbodbruket, men andra brukningsformer är i hög grad relevanta.

• Detta har bl.a. gjorts genom att:

- genomföra olika utredningar i syfte att skapa bättre kunskapsunderlag om fåbodbrukets traditioner och framtidspotential i ett hållbart samhälle.
- tillsammans med enskilda fåbodbrukare kartlägga (ecomappa) olika fåbodars utmarksbete för att synliggöra de verkliga betesarealerna som påverkas av fåbodsbete. I exempelvis de fall då fåbodar har inkluderats i Ängs- och betesmarksinventeringen hänvisas oftast enbart till själva fåbodvallen inte det egentliga betesområdet.¹³
- tillsammans med lokalföreningen Kustringen kartlägga det nutida och historiska lokala fisket utanför Kalix, vilket har lett till ett material som förhoppningsvis ska komma till användning i fiskevårdsplaner och lokal fiskeförvaltning.
- samarrangera fåbodriksdagar tillsammans med regionala fåbodorganisationer samt medverka i publiceringen av rapporter¹⁴ från dessa möten i syfte att synliggöra prioriterade frågeställningar inåt och utåt.
- i samverkan med Bioforsk i Norge och svenska och norska fåbodorganisationer under 2010–2011 bedriva ett småskaligt interreg-projekt i syfte att utveckla och ansöka om ett storskaligt interreg-projekt med fokus på fåbodbrukets kulturarv i en hållbar framtid.
- lyfta fram perspektiven från artiklarna 8j och 10c i olika yttrande och i diverse remissvar och därigenom försöka påverka politiken och regelverken. Ett perspektiv som inte normalt intas av några remissinstanser.

Fåbodrörelsen och hemslöjdsrörelsen har framhållit att:

Centrum för biologisk mångfald har direkt och genom sitt uppdrag att driva Naptek indirekt medverkat till att Sveriges fåbodrörelse fått möjligheten att analysera, identifiera och positionera sig i denna debatt som i så mångt hanterar vårt bevarande och vår överlevnad.

Genom att bidra med information och kontaktvägar har Naptek väckt frågor och i viss mån väglett föreningens arbete, men vi har också upplevt det omvända. Med ex. enkäter

¹³ Poudel, Parbakhar, 2010. *The use of landscape perspective to assess the nature value of a traditionally managed landscape. A case study: An assessment of indicators to assess the high nature value of transhumance summer grazing practices of Sweden.* Master thesis in rural development and natural resource management. Department of Urban and Rural Development. Swedish University of Agricultural Sciences. Uppsala.

¹⁴ Byström, Marie & Magdalena Hellström (red.), 2008. Rapport från Fåbodriksdagen 2007 den 27–28 oktober på Utmarksmuseet i Ransby. CBM/Naptek i samarbete med Värmlands säterbrukarförening 2008. Matsols, Catarina & Håkan Tunón (red.) 2010. *Rapport. Fåbodriksdagen 2008.* Naptek, Centrum för biologisk mångfald & Dalarnas fåbodbrukarförening. Ekeland, Kelvin & Håkan Tunón (red.) 2010. *Fåbodriksdagen 2009 i Åbyggeby, Ockelbo.* Gävleborgs fåbodförening, Ljusdal & Naptek, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

som upplevts tidskrävande och krävt engagemang som vid tidpunkten inte känts prioriterade, har ändå frågor ställts som i efterhand visat sig vara mycket relevanta. Framförallt initiativ till och information om samt genomförande av ecomapping har visat på fäbodbrukarna ett arbetssätt som kan bli ett verktyg för att påvisa nyttan av ett fortsatt betesbruk, vilket kan bli än viktigare in i framtiden.

Naptek har vidare fungerat som informationskanal i frågor rörande CBD och identifieringen av art 8j och 10c som speciellt viktiga för fäbodbrukets sak.

Frågeställningar om hur vi anser att dessa artiklar (inte) implementerats på nationell nivå, information om och diskussionen rörande Akwé: kon-riktlinjerna, önskemål om sui generis-systems införande m.fl. diskussioner har initierats av Naptek.

De rapporter som tagits fram har varit belysande och intressanta för fäbodbruket, trots att vi själva inte alltid kommit med i redovisningen.

Som mycket liten och marginaliserad grupp traditionsbärare, oftast med lågt intresse att gratis lära ut sina kunskaper och liten tid till förfogande att själva dokumentera tillvägagångssätten, upplever vi oss ofta studerade av intresserade parter som tolkar och ibland helt missförstår vad vi gör och varför. Inte sällan kan det ta formen av att tidigare mångfald i verksamheter och driftsformer ifrågasätts i jämförelse med en administrativ definition av hur fäbodbruk skall bedrivas. Dessa missförstånd kommer sedan i text och bild ut som underlag för att "föra traditionerna vidare". I okunskap har det många gånger vänts till att vi, som kontinuerligt fört brukandet vidare och gjort förändringar för att överleva, sedermera anklagas för att inte följa traditionerna. Vi anser det vara av stor vikt att aktiva brukare finns med för att rätt balansera upp tidigare dokumentation och bringa en djupare förståelse till dessa nutida tolkningar, inför framtiden.

Det finns ingen grundläggande inventering gjord av det svenska fäbodbruket av idag. Det är ett besvärande faktum att vi varken vet den kvantitativa eller kvalitativa omfattningen av det svenska fäbodbrukets nuläge. Trots att vi tagit upp frågan med Jordbruksverket har detta inte fått något klarläggande. Inte heller den genomförda halvtidsutvärderingen eller Naptek har måktat få fram något faktaunderlag i frågan. Vi ser det som en svaghet att inte NAPTEK utifrån sitt uppdrag med traditionell kunskap varit delaktig i utformningen av Landsbygdsprogrammet i de delar det berör fäbodbruket och därmed inte delaktig i utformningen av de ekonomiska villkoren för fäbodbruket.

Det syns ett behov av att Naptek mer konkret kunde ha agerat för att belysa värden av den kulturelaterade biologiska mångfalden, inte minst i samband med utformningen av den svenska rovdjurspolitiken.

(Pauline Palmcrantz, ordförande, Föreningen Sveriges fäbodbrukare)

En del processer pågår ju naturligtvis oberoende av Naptek men kanske finns ändå delar som kan identifieras som påverkat och influerat av Naptek... Erfarenheterna hämtas främst från Gävleborgs fäbodförening, GFF. Föreningen har tidigt noterat Konventionen om biologisk mångfald, CBD, och uppmärksamheten på lokala samhällen som på traditionellt sätt brukar biologisk mångfald. Man har också erfart hur samhällets små grupper diskriminerats i kontakter med storsamhället.

De lokala samhällen som bildas av fäbodkulturens företrädare är numerärt små, något som av okunnighet ofta tolkas som att de därför är betydelselösa.

Här görs en längre parentes för att närmare förklara situationens teori.

(Det är alltid problem att företräda grupper bestående av ett litet antal människor. Men oavsett antalet i en grupp eller om det är en enda person kan den ha helt rätt. Alla andra kan ha fel. Vad som är rätt och fel handlar helt enkelt inte om hur många som för

fram en uppfattning. Det handlar om att bruka referenser – att tillägna sig kunskap och tillämpa klokskap. Dessutom handlar sällan de frågor olika sårintressen för fram om omotiverade och kategoriska krav. I regel rör det sig i stället om väl beredda ståndpunkter. De handlar om att få utrymme i sitt rätta sammanhang. Emellertid anses resonemang om förändringar av den myndiga motparten vara slöseri med tid, som bör användas bättre. Att missförhållanden kommer att bestå ses inte som problem vilka tenderar att växa. Dock borde ett bättre bemötande vara att i ett tidigt skede reda ut alla kontroversiella frågor, oavsett vem som för fram dem. Kan de lösas är också spänningarna på området borta och samarbetet blir effektivt och enkelt.)

GFF har för att få större styrka sökt allianser. En naturlig allierad var NKF, som året innan GFF bildades tog ansvar för genomförandet av Fäbodriksdag 1996 i Hälsingland. Den vägen förmedlades också kontakt med Centrum för biologisk mångfald, CBM. När regeringsinitiativet Naptek togs var det naturligt för GFF att presentera sin verksamhet, vilken till stor del bygger på grunderna för CBD.

Fäbodrörelsen är en av de grupperingar i det svenska samhället som är bäst medvetna om CBD och innebörden av artikel 8j och anknytande skrivningar. I Naptek har man funnit en part som bryr sig om olika problem som är knutna till små jordbruk med fäbodar. Naptek har haft ambitionen och även förmågan att strukturera ett virrvarr av frågor och behandla spörsmålen i ett sammanhang som sektorsmyndigheter och strikt sakrelaterade institutioner inte förmår göra. Den nya situationen har gett landets fäbodbrukare en trygghet och självtillit.

Man känner att man har ett internationellt värde och förväntar sig att andra också inser betydelsen. Därför är frustrationen stor när man känner hur de stora trögrörliga myndigheter som har tillsyn över deras verksamhet inte bryr sig om att tillämpa vad av Sverige erkända internationella konventioner, t.ex. CBD, kräver i fråga om positiv särbehandling.

(Kelvin Ekeland, Gävleborgs fäbodförening)

Ur Kustringens perspektiv har Naptek:

- bidragit till att lokala medlemmar i Kustringen fått syn på sin egen kunskap. Att andra tar notis om kunskapen är mycket värdefullt. Naptek har hjälpt Kustringen att bli sedda och få ett erkännande, både genom de kontakter vi fått via Naptek men också i Kalix och i Norrbottens län genom att vi har ett samarbete med Naptek.*
- bidragit till kontakt med omvärlden (EU-kommissionen i Bryssel, Gaia Foundation i London och Gaia Amazonas i Colombia, African Biodiversity Network, m.fl.) och därmed med nätverksbyggande.*
- varit dörröppnare och hjälpt till med brobyggande, både med kontakterna ovan och genom att Kustringen får en annan status med Naptek och Centrum för biologisk mångfald som samarbetspartner.*
- bidragit rent tekniskt och ekonomiskt till metodutveckling för ecomapping i ett svenskt lokalt perspektiv.*
- bidragit på ett sätt som utgått från våra behov och varit behovsstyrt. Samarbetet har varit närande, till skillnad från en del andra nätverk vi medverkat i som varit tärande, dvs. det har tagit mer kraft av Kustringen än det gett tillbaka. Det är viktigt, för det är inte meningsfullt att bygga nätverk utan att det bygger på egen verksamhet och egna konkreta behov. En liten organisation har begränsad kapacitet.*
- bidragit till en ömsesidig, gemensam lärandeprocess.*
- bidragit till Kustringens arbete på sätt som inte krävt en stor administration.*

(från intervju med Peder Nilsson, Kustringen, Kalix)

Naptek:s arbete har betytt en hel del för oss som har den traditionella/immateriella kunskapen på vårt bord. Att de frågor som rör detta har kommit fram i debatten. Naptek har behandlat och granskat områden som även har berört hemslöjdsområdet, vilket alltid är positivt. Ju fler organisationer som arbetar med detta ju lättare har vi att gemensamt nå ut med dessa frågor. I och med att Naptek sorterar under universitetet har dessa frågor också lyfts till en akademisk nivå, vilket är bra.

(Tore Qvarfordt, hemslöjdskonsulent, Uppsala län)

Hållbara bygder och innovativ förvaltning

I regeringens prop. 2004/05:150 som låg till grund för Napteks uppdrag sägs bl a att: ”lokal delaktighet och förvaltning där hänsyn tas till lokal och traditionell kunskap kan gynna både biologisk mångfald och ge möjlighet till långsiktig ekonomisk utveckling”. Naptek har på olika sätt arbetat för detta.

- Målen är att undersöka och utveckla olika möjligheter för lokal förvaltning av biologiska resurser utifrån lokal och traditionell kunskap och samtidigt stärka lokal kulturell identitet,
- Målgrupp: lokala grupper.
- Detta bör ske genom:
 - att undersöka lokala förvaltningsmetoder och lokala lösningar för en hållbar utveckling
 - att klarlägga samband mellan biologisk mångfald och traditionella brukningssystem;
 - att synliggöra skillnader och likheter vad gäller energibalanser och miljöpåverkan mellan traditionella och konventionella brukningssystem
- Detta har bl.a. gjorts genom att:
 - Naptek medverkade och medfinansierade projektet *Hållbara bygder 2* (var ett uppföljningsprojekt från *Hållbara bygder*) i syfte att lyfta fram pilotbygder som verkade för att nå hållbarhet. Napteks fokus var att synliggöra praktisk tillämpning av lokal och traditionell kunskap i bygdernas arbete. Projektet *Hållbara bygder 2* resulterade bl.a. i bildandet av *Omställning-Sverige* (svensk motpart i det internationella nätverket *Transition Towns*). Projektet publicerade bl.a. rapporten *Ställ om Sverige! Inspiration och handledning för omställningsgrupper* (Lundback et al., 2010).
 - Naptek medverkade och medfinansierade Sveriges Hembygdsförbunds deltagande i EU-projektet *Cultrural* – ett kulturhistoriskt projekt med fokus på att lyfta fram det lokala kulturarvets plats i en hållbar framtid.
 - arrangera olika arrangemang, t.ex. symposium¹⁵ rörande mötet mellan myndigheter och lokalsamhället samt olika kunskapsbärare inom natur- och kulturmiljövård i Sverige och i efterföljande rapport¹⁶
 - synliggöra förtjänsterna med lokal och traditionell kunskap utifrån såväl naturvetenskaplig som humanistisk-samhällsvetenskaplig synvinkel i bokkapitel och artiklar (i bl.a. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* – Westman & Tunón, 2010).
 - tillsammans med Bäckedals folkhögskola genomförde vi ett seminarium om traditionell skinngrävning med fokus på ålderdomliga tekniker och olika

¹⁵ **Kunskap och föreställningar: natur- och kulturmiljövårdens antropologi**, Skansen, Stockholm 26–27 augusti 2008. Naptek/CBM, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet & Stiftelsen Skansen.

¹⁶ Tunón, Håkan (red.), 2009a. *Kunskap – föreställningar – natursyn – hållbar utveckling: Om mötet mellan myndigheter, lokalsamhällen och traditionella värderingar*. CBM:s skriftserie 32. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

miljöaspekter förknippade med dessa och kommersiell skinngarvning. Den resulterade också i en rapport på temat (red. Tunón, 2010)

Utifrån dessa frågeställningar har Nordiska kulturlandskapsförbundets programrådsrepresentant framhållit:

Nordiska Kulturlandskapsförbundet är sedan gammalt intresserade av de här frågorna, någon förändring av attityd och medvetenhet behövdes inte. Inte heller har verksamheten förändrats påtagligt även om det sista årsmötets samiska inriktning definitivt fick en impetus från Naptek. Det jag personligen känt som värdefullt – för mig och för förbundet – har dels varit samtalet med andra – utanför förbundet – dels de kunskaper Naptek samlat ihop och gjort tillgängliga och dels tillgången till det stora kontaktnät Naptek gett, både faktiskt och potentiellt.

En viktig funktion av Naptek omfattar kunskap och kontakt. Kontakten krävs för att kunskapen skall bli användbar. Den kunskap som finns har i hög grad varit erfarenhetsbaserad och knuten till enskilda personer och miljöer. Den behöver samlas in, sammanställas, värderas och förmedlas, men också utvecklas på både praktiskt och på teoretiskt vetenskaplig nivå.

Där har värdet med Naptek legat: kontaktcentrum; vetenskaplig anknytning; sammanställning och förmedling. Det gäller även i fortsättningen.

Nordiska Kulturlandskapsförbundet har strävat har varit att så långt möjligt sammanföra praktiker från olika platser och inriktningar, teoretiker med olika inriktningar och administrativa handläggare för erfarenhetsutbyte, kontakt och vidgade vyer. Vi har också verkat inom ramen för en existerande situation. Brukarna och landskapet har funnits där de och det har funnits, historien och framtiden har varit knutna till en bestämd plats. Det gäller inte längre.

Som jag redan har framfört i diskussionerna på Naptek några gånger händer det saker. Vi står inför mycket snabba och drastiska omställningar: stor brist på billig och praktiskt hanterbar energi, kraftiga globala och regionala klimatförändringar som inte bara innebär – normalt – ett varmare klimat utan också förändrade årstidsmönster, förändrat nederbördsmonster m.m. Och det innebär inte en övergång från ett någorlunda stabilt mönster till ett annat, det innebär att vi under överskådlig tid kommer att ha att göra med system i ständigt och stundtals kaotisk förändring.

Det innebär att behovet av lokala brukare med lokal kunskap om platsens förutsättningar och karaktär och med en förankring i traditionell kunskap och med inriktning på resurssnålt och uthålligt utnyttjade av biologiska nischer snarast kommer att öka. Men lämnas dess brukare åt sig själva och sin nedärvda kunskap kommer de att misslyckas, både som producenter och som landskapsvårdare, därför att de gamla tecknen inte gäller längre, åtminstone bara i begränsad omfattning. De måste utgå från markens historiska användning och sin egen nedärvda kunskap, men de måste förändra sin praxis och följa förändringarna och då måste de utgå från sin egen klokskap, andras traditionella kunskap och vetenskaplig kunskap.

Här kommer då Naptek in, eller Napteks fortsättare. Naptek behöver inte nödvändigtvis se ut exakt som nu, men jag ser ett stort värde i en institution som har nära kontakt både med den naturvetenskapliga sidan och med den kulturvetenskapliga. Kopplingen till biodiversiteten känns självklar och naturlig. En sådan institutions uppgifter kunde vara:

- *Kontaktcentrum och kontaktförmedlare över hela fältet av verkamma med koppling till traditionell kunskap och biodiversitet: vetenskapliga institutioner, praktiker, administratörer, förmedlare (t.ex. museer). Veta vad som händer och var det händer och göra det tillgängligt.*

- *Kunskapsinsamlare, både i egen regi och – framförallt – genom att samverka med och stödja andra. Idégivare.*
 - *Kunskapssammanställare. Vad vet vi? Och var finns relevant kunskap? Och om vad finns inte relevant kunskap?*
 - *Kunskapsutvecklare. Både genom egen forskning och genom att initiera och ge idéer till andras. Genom att initiera och stödja praktiska försök.*
 - *Kunskapsförmedlare. Efterfrågan på praktiskt användbar traditionell och vetenskaplig kunskap som kan anpassas till den egna föränderliga verksamheten kommer att vara stor. Naturliga samarbetspartner är t ex länsstyrelser och museer.*
- Jag ser de här uppgifterna som viktiga och det vore tragiskt om den traditionella kunskapen inte togs till vara, just för att hitta bra lösningar och flexibilitet i en snabbt föränderlig värld. Och de räcker ett bra tag!*
- (Olof Stroh, Nordiska kulturlandskapsförbundet)*

Traditionell kunskap och biologisk mångfald

Betydelsen av tidigare markanvändning och naturresursbruk för dagens biologiska mångfald är väl känd, liksom en del direkta sambanden dem emellan. Mycket talar dock för att vi hittills underskattat komplexiteten i dessa samband liksom betydelsen av att kombinera biologisk, historisk och traditionell ekologisk kunskap för att förstå dem. Vid förvaltning är det nödvändigt att känna till lokala detaljerna i markanvändning och den traditionell kunskap som ligger till grund.

- Målet är att klarlägga sambanden mellan traditionella brukningssystem och biologisk mångfald samt att utvärdera kopplingen mellan traditionell kunskap och hållbart nyttjande.
- Målgrupper: forskare, myndigheter, brukare.
- Detta har bl.a. gjorts genom kunskapssammanställningar och vetenskapliga studier. Exempel på delprojekt:
 - ”Bondedagböcker som källa till traditionell markanvändning”. Etnologiska källor som bondedagböcker och etnologiska frågelistor används för att *belysa* och *rekonstruera* förlorad traditionell ekologisk kunskap i markanvändning (Dahlström 2010a). Delprojektet är också knutet till ett CBM-finansierat projekt rörande traditionell ekologisk kunskap om nyttjande av gräsmarker i Rumänien, där Rumänien används som jämförelse och referens till vår egen utarmade traditionella markanvändning (planerad publicering under 2011).
 - I expertseminarier har forskare, myndigheter och brukare samlats för att redogöra för viktiga resultat av forskning och traditionell kunskap och diskutera vad som är nödvändigt att tänka på vid skötsel av traditionella marker och framtida forskningsstudier (Linkowski et al. 2007, Axelsson Linkowski et al. 2008).
 - I kunskapssammanställningar sammanställs aktuell forskning och traditionell kunskap för att på ett överskådligt sätt sammanfoga de ekologiska komponenter som är viktiga att bevara i dagens skötsel av traditionella marker. Kunskapssammanställningen skall bidra till att sprida kunskap om hotade och minskande arter i ett sammanhang, t.ex. utmarksbete (Axelsson Linkowski 2010).
 - Napttek har medfinansierat två ettåriga projekt (2010 och 2011) rörande ”Biologiskt kulturarv” med medel från Riksantikvarieämbetet. Sektorsövergripande mötesplatser arrangerats kring biologiskt kulturarv och

skötsel av skyddade områden. Biologisk, historisk och traditionell kunskap har syntetiserats, bland annat rörande biologiskt kulturarv i utmark och speciellt i betad fåbodskog (Ljung 2011). Projektet har bidragit till att lyfta fram betydelsen av sektorsövergripande arbetssätt och syntetisering av olika kunskapskällor i förvaltning av natur- och kulturmiljövärden. Av de tre kunskapskällorna kan man konstatera att traditionell kunskap är den mest hotade.

- I analys av åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP) har ett flertal hotade arter från det traditionellt brukade odlingslandskapet i Sverige undersökts. Dessa arter har trängt undan då traditionella brukningsmarker minskat, t.ex. slåtterängar, betade utmarker. Många av arterna har funnit tillflykt till nya biotoper som exempelvis vägkanter, banvallar, kraftledningsgator, grustäcker etc. I analysen påvisas ekologiska likheter mellan nya biotoper med de traditionella och vikten av att bedriva naturvårdshänsyn och skötsel av dessa (Lennartsson & Gylje 2009, Lennartsson 2010).
- Naptek har också delfinansierat Rolf Kjellströms arbete med att sammanställa folkminnesuppgifter rörande nybyggarnas naturresurs- och markanvändning i Västra Fatmomake i södra Lappland. Arbetet avses i sin helhet resultera i ett bokverk – ”Nybyggjarliv” – om fem band. I nuläget ligger manuskript till två band praktiskt taget tryckfärdiga och ett tredje är under färdigställande. Resultatet kommer att vara en tydlig fingervisning över omfattningen och hur landskapet i Norrlands inland har nyttjats i relativt sen tid, vilket kan spela roll för att avgöra vad som har skapat eventuella naturvärden.
- Naptek har också samverkat med Bråbygden i ett dokumentationsprojekt rörande äldre lantbrukares lokala och traditionella kunskap under arbetsåret. Arbetet har genomförts av Anne Harrysson och en rapport kommer i tryck under 2011.

Effektdokumentation

Redan tidigare har olika externa aktörer hänvisat till värdet av Napteks rapporter och kunskapssammanställningar samt tvärdisciplinära möten. Se exempelvis Jordbruksverket (s. 7), Naturvårdsverket (s. 7), Namsa – Naturhistoriska museers samarbetsorganisation (s. 17–18), Nordiska kulturlandskapsförbundet (s. 9 & 22–23), Stiftelsen Skansen (s. 15–16), Sveriges hembygdsförbund (s. 11–12) och Statens Naturoppsyn i Norge (s. 26–27).

Traditionell natursyn och hållbar utveckling

Lokal och traditionell kunskap handlar inte, som man kanske först tror, bara om praktisk kunskap och olika sätt att förmedla den vidare till kommande generationer utan faktiskt lika mycket om natursyn och förhållningssätt till naturresurserna. Möjligen kanske denna insikt kan vara den absolut viktigaste kunskapen man kan få från lokal och traditionell kunskap, dvs. insikten att naturen faktiskt är ändlig och någonting som vi måste värda och vårda. Det västerländska samhället har i mångt och mycket valt att inte betrakta naturen som en ändlig resurs och även värderingarna av vilka konsekvenser olika insatser får är stundtals mycket bristfälliga.

- Målet är lyfta fram samt utreda frågeställningen om traditionell natursyn eller traditionella föreställningar om naturen och dess resurser har en roll att fylla i en framtida hållbar samhällsutveckling.
- Detta har bl.a. gjorts genom att:

- föra samman forskare till ett seminarium om traditionell natursyn och hållbar utveckling, vilket resulterade i en rapport (Tunón 2009a).
- föreläsa om natursyn och dess koppling till hållbar utveckling i olika kulturer i samband med Finnsams höstkonferens 2007. Finnsam är en nätverksorganisation för forskning och studier i skogsfinnarnas historia.
- genomföra en flerdagarsworkshop i Tiveden i maj 2009 om relationen människa och natur i olika kulturer.
- tillsammans med CEMUS arrangera ett seminarium 2010 om ekologi och människans sinnen med författaren och filosofen David Abram.
- föreläsa om urfolks natursyn och rättigheter på en av CEMUS universitetskurser om hållbar utveckling tillsammans med Sametinget.

Effektdokumentation:

Our collaboration with Naptek has really enriched our courses by providing our students with a traditionally based nature perspective that differs from the predominant Western paradigm of nature being perceived as a resource to be exploited. Naptek has worked closely with us on a well-received seminar with writer David Abram, with a lecture on the Sami way of life and the Sametinget, as well as with a field trip where we had a workshop in traditional Sami tanning methods. One of the goals of Cemus is to provide a more complete picture of sustainability to our students, a broader vision where issues of social justice and indigenous societies are also explored and discussed.
(Rose Dumas, CEMUS, Uppsala university)

Internationellt utbyte

I regeringsbeslutet poängteras också att programmet bör ha internationellt kunskapsutbyte i syfte att dra lärdom av andra och att samtidigt sprida våra egna erfarenheter. Detta arbete har främst handlat om praktiska utbyten av kunskap mellan Naptek och olika internationella organisationer.

- Detta har inom Naptek bl.a. gjorts genom att:
 - deltaga i olika möten inom den internationella processen rörande Konventionen om biologisk mångfald. Vi har därför deltagit i ett partsmöte och två möten för ”arbetsgruppen för artikel 8j och relaterade frågor” samt medarrangerat ett förberedande möte för International Indigenous Forum on Biodiversity i Uppsala 2009 med diskussioner med svenska regeringskansliet och representanter från EU. Mötet var ett förberedande möte inför arbetsgruppsmötet i Montreal november 2009 och hade ett särskilt fokus på frågan rörande etiska riktlinjer¹⁷.
 - arrangera möten mellan olika internationella organisationer och Naptek samt olika lokala organisationer och grupper i Sverige. Exempelvis har vi samverkat med African Biodiversity Network, the Gaia Foundation.
 - tillsammans med Sveriges Hembygdsförbund har vi medverkat inom vissa delar av erfarenhetsutbytet inom EU-projektet Cultrural rörande det lokala kulturarvets roll i hållbar utveckling. I projektet deltog också kulturhistoriska institutioner och museer i Bulgarien, Frankrike, Italien, Polen och Ungern.
 - samverka med Statens Naturoppsyn vad gäller deras arbete att utveckla ett nationellt program rörande traditionell kunskap och etnobiologi.

¹⁷ Dessa kom senare att namnges *Tkarihwaié:ri-riktlinjerna – Grunddrag för en etisk uppförandekod för att säkerställa respekt för urfolk och lokalsamhällen samt deras kulturella och immateriella arv.*

- tillsammans med Bioforsk i Norge, norska och svenska fåbodorganisationer samt Nordiska kulturlandskapsförbundet arbeta för att utveckla en gemensam interreg-ansökan för att främja fåbodbrukets tradition i en hållbar framtid.

Från internationellt håll har vi följande synpunkt:

Statens naturoppsyn i Norge (SNO), som er en avdeling av Direktoratet for naturforvaltning (DN), har tatt et initiativ for å få i gang et nasjonalt prosjekt på etnobiologi / tradisjonell økologisk kunnskap (TØK). Det var først og fremst gjennom det svenske arbeidet i regi av Naptek at vi fikk inspirasjonen til dette. Vi startet opp med å se nærmere på en del av den omfattende publikasjonen fra Naptek, hvordan det svenske arbeidet har vært lagt opp, og hva som har kommet ut av det hele per i dag. Med dette grunnlaget presenterte vi våre planer for administrasjonen og politisk ledelse i det norske miljøverndepartementet (MD). De svenske arbeidene viser klart hvordan etnobiologien er en sentral del av vår historie og kulturarv og ikke minst viser de hvor sterkt dette henger sammen med dagens naturtilstand, naturforvaltning og biologisk mangfold. Disse tydelige resultatene og gode fremstillingene fra Naptek gjorde det mulig for oss å få et solid gjennomslag for å iverksette et nasjonalt prosjekt i Norge. Å få på plass et nasjonalt prosjekt på TØK i Norge har nå en høy prioritet i politisk ledelse. Underveis har representanter for både SNO og MD deltatt på konferanser i regi av Naptek for å få ytterligere kunnskap og ideer til et norsk prosjekt. Prosjektledelsen i Norge har også besøkt Naptek og fått opplæring og informasjon om hvordan vi best bør gå frem nå i starten. Det har en svært stor verdi for oss i Norge å kunne høste av de mange år med erfaringer og kompetanseoppbygging som Naptek har stått for. Derfor har vi nå gjort en avtale med Naptek om å gjennomføre opplæring av prosjektmedarbeidere i Norge. Vi ser at det selvsagt er mange likheter mellom Sverige og Norge i dette fagområdet, men også noen klare forskjeller. I fremtiden håper vi derfor at det norske og det svenske arbeidet med tradisjonell økologisk kunnskap gjensidig kan ha nytte av hverandre og bidra til å utvikle et sterkt skandinavisk fagmiljø. Vi håper og tror at vi i Norge etter hvert kan bidra tilbake med kunnskap og erfaringer fra vårt arbeid og at det Naptek sådde her dermed gir noe å høste tilbake. Vi ser frem et gjensidig fruktbart samarbeid i forhåpentligvis mange år fremover.

(Per Espen Fjeld, Statens Naturoppsyn, Norge)

I think two things stand out for me. The first was the discussion that we had with the community groups at Kalix. It was really an excellent opportunity for Wanjiku Mwangi and me to interact with the farmers. The food that we eat was fantastic. More than that, though, is the realization that both communities in the North and the South feel that their culture related to biodiversity is eroding through similar forces including industrialization, consumerism, stigmatization of their way of life and formal education was revealing. Their effort to revive their landscape memory and value and culture through mapping was also educative. So that was a big thing for me. I use it now when I talk about the erosion of biocultural diversity in various national and international fora. The second was the workshop that Wanjiku and me facilitated in one of the schools at Kalix. Through simple techniques of mapping, ecological calendars and interaction among our cultures through interviews with Wanjiku and me, we managed to clear the confusion that they had about Africa. Some of the questions that they were talking about Africa, like 'do you eat insects?' shows the power of media and how media creates an image of people and countries which can be totally misleading.

*The visit that we had with the farmer in Sweden was also great. It has shown us one mans struggle against the pressure from the companies to own our food systems.
(Million Belay, African Biodiversity Network)*

IIFB-platform 8j workshop: results and highlights

The IIFB members met and interacted with representatives from the Ministry of Environment, (EU Presidency) Sida, the Swedish Biodiversity Centre, The Swedish Species Information Centre at introductory sessions and at the final day of the meeting. In the final session, representatives from government of several EU countries joined. In the days between, IIFB carefully went through and analysed the agenda points of the upcoming WG 8j and ABS meetings, and made a specific analysis of the draft Ethical Code of Conduct, which was a specific ambition for the Swedish presidency to finalize.

Outcomes from the meeting was the IIFB platforms comments on the Ethical code of Conduct, an Aide memoire from IIFB delivered to the EU representatives and also detailed conclusions over the discussion held in the internal workshop. Other substantial outcomes were the enhanced understanding and confidence building and base for further dialog between IIFB, the EU Presidency, and the group of EU countries present. This outcome goes beyond the 8j and ABS issues. Important outcomes from IIFB point of view was the learning about how EU internally functions, which strongly helps in further dialog with EU in negotiations under the CBD. In the evaluation it was also said that for IIFB the Uppsala workshop created an unique option to start global coordination and preparation within IIFB, that substantially contributed to the positive outcome of the WG 8j 6 meeting in Montreal, where the draft text to the Ethical Code of Conduct was finalized for decision at COP10, sustainable use (article 10) was highlighted as an important point for the reviewed programme of work on Article 8j, and indicators for traditional knowledge in line with IIFB proposals was agreed upon. The “Uppsala meeting” was also referred to several times, even in plenary sessions, of both IIFB and EU, as an important reference point. The Spanish Presidency was inspired of the initiative, and is planning to hold a similar workshop for Indigenous representatives from IIFB before the COP10.

Pernilla Malmer, SwedBio

3. Uppfyllandet av regeringsuppdraget

Utgående från formuleringarna i regeringsbeslutet som ledde fram till Naptek och ovanstående exempel från den genomförda verksamheten samt externa aktörers kommentarer rörande den faktiska effekten av insatserna bedömer vi att vi har uppfyllt vad som är rimligt i det uttalade uppdraget. Regeringens uppdrag löd:

Programmet skall innehålla följande element:

- i) kartläggning och dokumentation,
- ii) åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap,
- iii) spridning av lokal och traditionell kunskap till vissa målgrupper som t.ex. brukare av biologiska resurser och myndigheter, samt
- iv) stimulera forskning.

Programmet bör arbeta genom samverkan med olika intressenter såsom myndigheter, näringslivet och andra berörda organisationer och aktörer. Vidare bör programmet innefatta internationellt utbyte, inklusive processen inom konventionen om biologisk mångfald rörande denna fråga.

Vi har arbetat med och utvecklat metoder för kartläggning och dokumentation, åtgärder för spridning och stimulerat samt initierat forskning. Vi bedömer att vi använt den relativt korta tiden väl för att genomföra relevant verksamhet inom ett potentiellt mycket stort verksamhetsfält men att effekten av densamma med nödvändighet släpar efter. Många av de projekt vi är involverade i är deltagardrivna samverkansprojekt med ideella parter. Sådana projekt kräver tid för att åstadkomma resultat, inte minst för att deltagarna i projektet medverkar på sin fritid, och för att lokala, demokratiska processer kräver tid för att nå samsyn vad gäller mål och medel för genomförande. Vi har lyckats nå mycket långt med flera av de parter vi har valt att arbeta med och därigenom utvecklat erfarenheter och metoder som bidrar till att göra det framtida arbetet lättare.

Genom vår organisation med ett brett programråd och regelbundna överläggningar med Sametinget samt nogsam uppföljning vad gäller de internationella diskussionerna inom Konventionen om biologisk mångfald har verksamheten dessutom kunnat anpassas utifrån det aktuella dagsläget. Detta har gjort att vi med viss tillfredsställelse kan konstatera att merparten av de beslut rörande artikel 8j som fattades på partsmötet i Nagoya hösten 2010 utgjordes av frågor som vi redan hade arbetat med, om än inte funnit några fullständiga lösningar på. Exempelvis har redan regeringsbeslutet markerat att det är såväl lokal som traditionell kunskap relaterad till biologisk mångfald som är fokus för arbetet, vilket är ett sätt att undvika den stötesten som skrivningarna i artikel 8j rörande ”ursprungs- och lokalsamhällen med traditionella livssätt” har visat sig vara i en västerländsk kontext. Om arbetet verkligen ska syfta till att värna biologisk mångfald och hållbart nyttjande är insatserna rörande lokalsamhällets eventuella urfolksstatus av underordnad betydelse. Detsamma gäller även den eventuella påverkan på den hållbara livsstilen som förekommer av 1900-tals moderniteter som tv-apparater har. Arbetet har redan från början haft en inriktning också på artikel 10c om hållbart sedvanebruk av biologisk mångfald – en vinkling som har fått ett klart fokus efter senaste partsmötet.

Vi bedömer således att vi har genomfört de olika insatser vad gäller samtliga verksamhetsområden i regeringsbeslutet i en omfattning som är rimlig i förhållande till den relativt korta tid som har stått till buds.

4. Ny omvärld

Under de drygt fem år som gått sedan CBM fick uppdraget om ett nationellt program för lokal och traditionell kunskap har vår omvärld fortsatt att förändras. Vi har gjort en kort sammanfattning av några av de skeenden, omvärldsanalyser, överenskommelser mm som särskilt relaterar till lokal och traditionell kunskap och en hållbar utveckling. Tanken har varit att ett synliggörande av förändringar i omvärlden som dels påverkat Napteks verksamhet under gång och även är relevant vid en bedömning av behovet och nyttan av en fortsättning av Naptek:s verksamhet.

Klimatfrågan har under de senaste åren fått mycket stort fokus internationellt och världens regeringar är idag överens om att det är nödvändigt att kraftigt minska de klimatpåverkande utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser. Däremot finns ingen enighet kring hur det ska ske; vid de två senaste globala klimatmötena (i Köpenhamn 2009 och Cancún 2010) har man inte lyckats nå fram till en gemensam strategi som tydligt leder i riktning mot en minskning av utsläppen. Utsläppen av växthusgaser fortsätter under tiden stadigt att öka.

Metoderna att mäta vår påverkan på omgivningen har utvecklats under de senaste åren. År 2005 redovisades i den globala vetenskapsöversikten *Millennium Ecosystem Assessment*¹⁸ att 60 procent av världens ekosystemtjänster utnyttjades ohållbart så att deras bärkraft hotas. Världsnaturfondens *Living Planet Report 2010*¹⁹ beskriver detaljerat jordens hälsotillstånd, med slutsatsen att vi människor använder 50 procent mer resurser än jorden förmår producera. Vid jämförelse av populationstrender hos 2500 arter mellan år 1970 och 2007 kunde man konstatera att populationerna minskat med ungefär 30 procent i medeltal, i tropiska områden var minskningen så stor som 60 procent. Samma rapport visade att Sverige har världens 13:e största ekologiska fotavtryck, en stor del utanför vårt lands gränser.

Världens stater enades år 2000 om att förlusten av biologisk mångfald till år 2010 skulle ha hejdats eller kraftigt minskats. År 2010, vid det senaste partsmötet under konventionen om biologisk mångfald (CBD COP10), konstaterade man att man var långt ifrån att nå målet – de underliggande drivkrafterna för förlust av biologisk mångfald har inte väsentligen minskat. Mötet påpekade att även om man inom forskningen idag har klarlagt tydliga samband mellan biologisk mångfald, ekosystemtjänster och mänskligt välmående, har man i ett globalt perspektiv ännu inte i tillräcklig utsträckning lyckats integrera hänsyn till ekosystem och biologisk mångfald i politiska mål, strategier och ekonomiska strukturer.²⁰ De finns också flera sentida studier av utvecklingen vad gäller den svenska och nordiska biologiska mångfalden vad gäller landskapstyper, habitat och arter är generellt sett lika nedslående.²¹ Av de nästan 21 000 arter som har inkluderats i rödlistearbetet av ArtDatabanken bedöms över 4 000 arter inte vara långsiktigt livskraftiga i Sverige. Situationen har försämrats i bl.a. fjällen, skogen och jordbrukslandskapet.²²

I den senaste rapporten från World Watch Institute, *State of the World 2010*²³, pekar man ut dagens konsumtionsmönster som det stora problemet vi måste ta itu med för att kunna anpassa mänsklighetens samlade konsumtion till planetens naturgivna gränser. Det svenska

¹⁸ Millennium Ecosystem Assessment. <http://www.maweb.org/en/index.aspx>

¹⁹ *Living Planet Report 2010* http://wwf.panda.org/about_our_earth/all_publications/living_planet_report/

²⁰ *Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020*. COP 10 Decision X/2. <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=12268>

²¹ Normander et al. 2008. *State of biodiversity in the Nordic countries*. TemaNord 2009:509. Nordic Council of Ministers; Ottvall et al. 2008. *Populationstrender för fågelarter som häckar i Sverige*. Rapport 5813. Naturvårdsverket, Stockholm.

²² Gärdenfors, 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010*. ArtDatabanken, Uppsala.

²³ *State of the World 2010*. <http://www.worldwatch.org/sow10>

Miljömålsrådet framhåller i sin senaste uppföljning av Sveriges miljömål,²⁴ att ”den svenska konsumtionens negativa miljö- och hälsopåverkan måste minska både inom och utanför landets gränser”. Man påpekar att ”[o]m hela jordens befolkning skulle leva som vi i Sverige, innebär det en konsumtionsnivå som är klart högre än vad jorden tål.”

Alternativ till dagens livsstil i den rika delen av världen har börjat växa fram under de senaste åren. Den s.k. ”Transition Movement” eller ”omställningsrörelsen” startade i slutet av 2005 i Totnes i Storbritannien och har nu spritts till ett 350-tal grupper i Australien, Canada, Tyskland, Irland, Italien, Holland, Nya Zeeland, Sydafrika, Spanien, Sverige och USA.²⁵ Omställningsrörelsen är ett nätverk av lokala initiativ för att minska beroendet av fossilbränslen. Man arbetar lokalt med stor initiativkraft och kreativitet och lokal och traditionell kunskap är centrala i arbetat.

En liknande folkrörelse är ”Slow Food”- rörelsen som startade i Italien 1989 för att stärka lokala, miljömässigt hållbara mattraditioner och lokal kultur²⁶. Rörelsen har växt lavinartat under de senaste åren och har idag drygt 100 000 medlemmar i 1300 lokala grupper, ”convivia”, och 2000 ”food communities” med småskalig, hållbar och lokalt baserad matproduktion. Inom ramen för Slow Food-rörelsen kommer en internationell konferens att hållas i juni 2011 i Jokkmokk, ”Terra Madre Indigenous People”²⁷. Konferensen kommer att samla urfolk från hela världen och temat är mat, klimat, traditionell kunskap och bevarandet av biologisk mångfald.

Under den senaste treårsperioden har världen upplevt en global finansiell kris åtföljd av en mycket djup lågkonjunktur i stora delar av världen. År 2009 publicerade Storbritanniens regerings kommission för hållbar utveckling rapporten *Prosperity without growth*²⁸, där man ifrågasätter ekonomisk tillväxt som ett fundament för samhällets välbefinnande och efterfrågar ”a huge transformational programme” i riktning mot en hållbar ekonomi som inte är tillväxtbaserad. Inom OECD pågår arbete med en strategi för grön tillväxt, och där slår man fast att världen behöver en genomgripande transformation av konsumtionsmönster, industristrukturer och teknologier. ”Utan ett globalt skifte till en ’low-carbon’, resurseffektiv ekonomi, är världen på väg mot en ökning av växthusgasutsläppen med 70% till 2050, och temperaturökningar på 4-6 °C vid slutet av det här århundradet, långt ifrån det mål man kom överens i Köpenhamn, att hålla sig inom en ökning på 2°C.”²⁹ (vår övers.)

I slutet av 2010 publicerades slutrapporten från studien *The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB)*³⁰ vars syfte är att uppskatta kostnaderna för förlusten av biologisk mångfald i ett globalt perspektiv och jämföra dessa med vad det skulle kosta att bevara biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Många av dessa värden är omöjliga att sätta pris på. TEEB-studien fokuserar i stället på de beräkningar som är möjliga att göra. Man beräknar att den årliga förlusten av mänsklig välfärd genom förlust av ekosystemtjänster enbart på land motsvarar 50 miljarder Euro (man har då utgått från ett business-as-usual scenario).

²⁴ Miljömålen – svensk konsumtion och global miljöpåverkan, de Facto 2010, <http://www.naturvardsverket.se/sv/Nedre-men/Webbokhandeln/ISBN/1200/978-91-620-1280-9/>

²⁵ www.transitionnetwork.org

²⁶ www.slowfood.com

²⁷ <http://www.slowfoodisverige.se/sv.html/nyheter-slow-food-planerar-mote-for-varldens-urfolk-i-spmi-2011>

²⁸ <http://www.sd-commission.org.uk/publications.php?id=914>

²⁹ sid 13 Meeting of the OECD Council at Ministerial Level Green Growth Strategy Interim Report: Implementing Our Commitment For a Sustainable Future c/min(2010)5 Paris, 27-28 may 2010.

<http://www.oecd.org/dataoecd/42/46/45312720.pdf>

³⁰ <http://www.teebweb.org/>

I januari 2011 hölls en internationell konferens där IUCN tillkännagav att man kommer att stärka arbetet för större hänsyn till urfolk och ökande lokalt deltagande och lokal förvaltning vid naturskydd och naturvård. Man kallar det nya arbetssättet ”the New Conservation Paradigm”³¹. Med det nya arbetssättet kommer behovet av lokal och traditionell kunskap att öka. I Sverige har banbrytande arbete gjorts bl.a. med förvaltningen av Lapponia och Kosterhavet, vilket kommer att ge erfarenheter som många kan lära av under åren framöver.

FN:s generalförsamling enades 2010 om att inrätta en vetenskaplig panel för kunskap om biologisk mångfald och ekosystemtjänster, IPBES³². Detta som en parallell till den internationella vetenskapliga panelen för klimatförändringar, IPCC³³, på klimatområdet. IPBES ska bland annat ta fram vetenskapliga kunskapssammanställningar om biologisk mångfald, ekosystemtjänster och kopplingarna till mänsklig välfärd. Dessutom ska man arbeta med övergripande synteser på global och regional nivå och med tematiska rapporter. En av IPBES:s viktiga frågor är hur lokal och traditionell kunskap kan bidra till vetenskapliga kunskapssammanställningar och påverka internationell policyutveckling i riktning mot hållbara samhällen.

Vid partsmötet under konventionen om biologisk mångfald (CBD COP10) i Nagoya, Japan, antogs en global plan för hur de biologiska resurserna ska kunna nyttjas utan att vi tär på det livsuppehållande naturkapitalet, och hur avkastningen ska kunna fördelas rättvist³⁴. Som en del av planen har man utnämnt perioden 2011–2020 till den biologiska mångfaldens årtionde. Man enades också om ett avtal om tillträde till genetiska resurser och hur vinster från genetiska resurser ska fördelas. I avtalet berörs också tillträde till lokal och traditionell kunskap. Vidare antogs det reviderade tvärssektoriella arbetsprogrammet för artikel 8j med stärkt fokus på hur ur- och lokalbefolkningars traditionella kunskaper bidrar till hållbart nyttjande. Arbetsprogrammet ska införliva arbete med genomförande av CBDs artikel 10, som handlar om hållbart nyttjande, med särskilt fokus på 10 (c), där parterna förbinder sig att skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologiska resurser i enlighet med traditionella kulturella sedvänjor som är förenliga med kraven på bevarande och hållbart nyttjande.

Mötet antog ”Tkarihwaié:ri Code of Ethical Conduct on Respect for the Cultural and Intellectual Heritage of Indigenous and Local Communities Relevant for the Conservation and Sustainable Use of Biological Diversity” efter åtta års arbete.³⁵ Den frivilliga koden syftar till att utgöra modell och ge vägledning för dialog och kontakt med ur- och lokalbefolkningar för exempelvis tillgång till och hanterande av traditionell kunskap och uppfinningar kopplade till genetiska resurser.

Vid COP10-mötet kom man också överens om att främja det s.k. Satoyama-initiativet, som är ett internationellt initiativ med målet att lyfta fram det ömsesidiga beroendet mellan människor och den biologiska mångfalden vi lever i, med traditionellt nyttjande som ett bärande element.

Åren 2005 till 2014 har utsetts till FN:s årtionde för *utbildning för hållbar utveckling* (UHUT). 2005 antog UNECE (*United Nations Economic Commissions for Europe*), där

³¹ <http://www.iucn.org/about/union/commissions/ceesp/topics/governance/>; <http://www.sharingpower.org/>

³² Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, <http://www.ipbes.net/>

³³ Intergovernmental Panel on Climate Change, <http://www.ipcc.ch/>

³⁴ *Strategic Plan for Biodiversity 2011-2020*. COP 10 Decision X/2. <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=12268>

³⁵ COP 10 Decision X/42: <http://www.cbd.int/decision/cop/?id=12308>

Sverige är medlem, en *Strategi för utbildning för hållbar utveckling*³⁶. Strategin ska vara vägledande i genomförandet av FN:s årtionde för UHUT i regionen. Syftet med strategin är att uppmuntra UNECE:s medlemsstater att utveckla och integrera UHUT i sina formella utbildningssystem, i alla relevanta ämnen, och i icke-formell och informell utbildning. I strategin skriver man bl.a. att: ”Ursprungsbefolkningars roll bör uppmärksammas och de bör vara delaktiga i utvecklingen av utbildningsprogram. Traditionella kunskaper bör värdesättas som en integrerad beståndsdel av UHUT.”

FN:s deklaration om urfolks rättigheter antogs år 2007 av FN:s generalförsamling³⁷. Där slår man bl.a. fast urfolks rättigheter till land och resurser som man traditionellt använt och rätten att upprätthålla, skydda, kontrollera och utveckla sin traditionella kunskap. I slutet av 2010 tillkännagav president Obama att USA kommer att ställa sig bakom deklarationen. År 2010 fick samerna status som ett eget folk och som urfolk i Sveriges grundlag³⁸.

I början av 2010 ratificerade Sverige den Europeiska landskapskonventionen³⁹, som syftar till att förbättra skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap. Landskapskonventionen lyfter fram landskapets sociala betydelse och understryker vikten av att människor kan delta aktivt i värdering och förvaltning av landskapet. Riksantikvarieämbetet har uppdraget att i samverkan med andra berörda myndigheter påbörja genomförandet av konventionen.

Sverige ratificerade år 2010 också Unescos konvention om skydd av immateriellt kulturarv.⁴⁰ Till immateriellt kulturarv hör traditioner, hantverk, berättelser, folkmusik och dans. Institutet för språk och folkminnen (SOFI) har huvudansvaret för att utveckla arbetet med tillämpningen av konventionen, vilket att ske i samverkan med andra berörda aktörer.

I Sverige ska vi få nya miljömålsskrivningar. Under det nuvarande sextonde miljömålet (ett rikt växt- och djurliv) nämns traditionell och lokal kunskap i ett av delmålen:

”samhället och dess medborgare har en bred kunskap om och förståelse för vikten av biologisk mångfald och traditionell och lokal kunskap om biologisk mångfald och dess nyttjande bevaras och används när så är lämpligt”

Miljömålens preciseringar håller på att revideras. Eftersom delmålen försvinner kommer preciseringarna att få en utökad betydelse vid bedömningar av om miljömål uppfylls eller inte. Dessutom är det troligt att preciseringarna kommer att länkas till indikatorer, som i sin tur kommer att behöva hanteras inom miljöövervakningen. Därför kan preciseringarna komma att bli betydelsefulla för den framtida inriktningen av miljöövervakningen. I slutet av mars 2011 ska revideringarna av miljömålens preciseringar redovisas, tillsammans med en slutredovisning av de delmål som fram tills nu varit centrala i miljömålsarbetet (men som nu alltså är avskaffade).

NapteK har bidragit med synpunkter på de nya miljömålens preciseringar. NapteK har på ett flertal punkter inom miljö kvalitetsmålen påpekat bristen av kopplingar till traditionell kunskap eller lokalt förankring i arbetet med att bevara biologisk mångfald. De miljö kvalitetsmål som NapteK gav synpunkter på var ett rikt växt- och djurliv, ett rikt odlingslandskap, levande skogar och storslagen fjällmiljö som alla har tydliga kopplingar till traditionell kunskap och biologisk mångfald.

³⁶ <http://www.hu2.se/UNECE2008.pdf>

³⁷ <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/en/drip.html>

³⁸ <http://www.regeringskansliet.se/content/1/c6/13/70/77/84ff1d65.pdf>, s 188ff

³⁹ http://www.raa.se/cms/extern/eu_internationellt/europaradet/inget_namn.html

⁴⁰ <http://www.regeringen.se/sb/d/12628/a/157496>

Under slutet av 2010 och början av 2011 genomförs också ett brett regeringsuppdrag rörande grön infrastruktur om hur man ska lyckas säkerställa bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald i framtiden. I det kommande miljöarbetet inom detta bör absolut lokal och traditionell kunskap rörande markanvändning och biologisk mångfald i ett lokalt och regionalt perspektiv vägas in för att säkerställa hävdgynnad biologisk mångfald och ett bevarat hållbart sedvanebruk av biologiska resurser.

I Norge håller Statens Naturoppsyn (SNO) vid Direktoratet for naturforvaltning på att initiera ett nationellt norskt program för lokal och traditionell kunskap som till stora delar har Naptek som förebild. Naptek har därför bidragit med rådgivning och erfarenheter samt hållit en kurs med deltagare från SNO och andra norska aktörer i början mars 2011.

5. Nya identifierade behov

Utifrån Napteks verksamhet i allmänhet och arbetet med ”Utredning av status och trender rörande lokal och traditionell kunskap i Sverige” (Tunón et al. 2010) i synnerhet måste vi konstatera att en stor del av behoven i det tidigare uppdraget fortfarande kvarstår, men att också helt nya behov har identifierats. Visserligen har det inom programmets sfär åstadkommit en hel del under de första fem åren, men sättet vi i Sverige har valt att hantera denna fråga har varit något helt och hållet nytt i svensk kontext och sannolikt utan motsvarighet i världen. Denna slutsats framgår även i flera av de ”effektyttranden” som vi har fått från externa aktörer i samband med denna utredning.

Inom programmet har vi också i olika sammanhang diskuterat den direkta nyttan av lokal och traditionell kunskap utifrån natur- och kulturmiljövård, landsbygdsutveckling samt den sociala och kulturella kontexten⁴¹ och det finns fortfarande stora möjligheter att utveckla och förfina dessa tankar, men det är ändå tydligt att det finns stora vinster för samhället att göra genom att i högre grad inkludera lokal och traditionell kunskap i olika sammanhang. Ett konkret sammanhang där lokal och traditionell kunskap spelar en viktig roll är regeringens satsning på projektet *Matlandet Sverige*, där en blandning av folklig, erfarenhetsbaserad kunskap blandas med företagande och entreprenörskap. Vår bedömning är att det samtidigt finns en tämligen hög och väsentligt bredare potential vad gäller möjligheter till landsbygdsutveckling och lokalt företagande baserat på lokal och traditionell kunskap. Det gäller vid sidan om livsmedelsproduktion och -förädling naturligtvis också slöjd och hantverk, kultur- och naturturism, pedagogiska initiativ som natur- och kulturskolor och liknande, etc., men också frågor kopplat till grön utveckling och hållbara traditionella innovationer. Det finns en mängd olika inriktningar på företagande där biologisk mångfald och traditionell ekologisk kunskap samt hållbart nyttjande av biologiska resurser är viktiga grundförutsättningar. Det handlar om hållbara livsuppehållen och en levande landsbygd i ett långsiktigt och brett perspektiv. Att lokal och traditionell kunskap exempelvis också bör kunna bidra till samhällsnyttan i samband med exploatering av landskapet är viktigt att ha i minnet. Detta kan exemplifieras med de kostnader och personliga tragedier som godkännande av bebyggelse på åars översvämningsområden medför och har medfört under de senaste decennierna. Detta värde av lokal och traditionell kunskap har inte tydliggjorts tillräckligt tidigare.

En fråga som är mycket viktig såväl för hållbar utveckling och naturvården är naturligtvis också skapandet av förståelse för vårt beroende av naturen och biologisk mångfald för vår överlevnad, vilket kan kopplas till CBD-initiativet CEPA (*communication, education and public awareness*), där lokal och traditionell kunskap och etnobiologi har visat sig vara värdefulla pedagogiska verktyg. Denna fråga bör också inkluderas i det som idag kallas entreprenöriellt lärande och särskilt i kontexten lärande för hållbar utveckling. Lokal och traditionell kunskap är också en viktig del i det pedagogiska arbetet att förmedla hur vi kan se positivt på framtiden och lösa miljöproblemen, hindra ohållbart nyttjande av ekosystemen och vända världsutvecklingen

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att ett eventuellt nytt uppdrag att i programform driva frågorna rörande lokal och traditionell kunskap rimligen särskilt skulle omfatta:

⁴¹ Ex. Tunón, Håkan, 2010. ”Traditionell kunskap – en resurs för framtiden”, s. 25–39 i *Nycklar till kunskap. Om människans bruk av naturen*. Red. H. Tunón & A. Dahlström. CBM:s skriftserie 34 & Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 48. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm.
Westman, Anna & Håkan Tunón, 2010. ”Kulturarv och hållbar utveckling”. *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 59:99–106.

- fokalpunksansvar för artikel 8j inom Konventionen om biologisk mångfald (och omfattar numera även artikel 10c)
- fortsatt samverkan med Sametinget
- ett större fokus på lokal och traditionell kunskap i lärande för hållbar utveckling (jfr. UNECE:s Strategi för utbildning i hållbar utveckling)
- kunskapspridning till allmänhet och myndigheter samt särskilda utbildningar av myndigheter och museer
- metodutveckling för inkluderande av lokal och traditionell kunskap i framtida hållbart nyttjande av biologisk mångfald, naturresursbruk
- föra in lokal och traditionell kunskap i förvaltning av natur- och kulturmiljövården

En rimlig beskrivning skulle därmed vara att programmet fortsättningsvis ska samverka med intressenter från myndigheter, näringsliv och berörda organisationer och att arbetet även framgent ska omfatta följande element:

- i) kartläggning och dokumentation,
- ii) åtgärder för att upprätthålla lokal och traditionell kunskap,
- iii) spridning av lokal och traditionell kunskap till vissa målgrupper som t.ex. brukare av biologiska resurser och myndigheter,
- iv) förtydliga behovet av lokal och traditionell kunskap i lärande för hållbar utveckling, samt
- v) stimulera forskning.

Vidare föreslås att ett särskilt uppdrag ges att utreda behovet av att implementera artiklarna 8j och 10c i svensk lag och lämna förslag om hur det i så fall bör ske.

6. Leveranslista

Publikationer

- Axelsson Linkowski, Weronika (red.) 2008. *Skötsel av naturbetesmarker. Sammanställning från workshop 19 november, 2007, Uppsala. Samarrangemang av Centrum för biologisk mångfald och ArtDatabanken. Sammanställt av CBM, med bidrag från deltagande artexperter.* – endast elektroniskt
<http://www.naptek.se/dokument/Bettesem071119.pdf>
- Axelsson Linkowski, Weronika, 2010. *Utmarksbete, främst skogsbete, och dess effekter på biologisk mångfald.* CBM:s skriftserie 40. Naptek, Centrum för biologisk mångfald.
<http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift40.pdf>
- Bergils, Lena, Westman, Anna & Håkan Tunón (red.), 2009. *Summaries from "The Sooner the Better: Cultural heritage as a resource for a sustainable future"*. Swedish Biodiversity Centre, Uppsala & National Heritage Federation, Stockholm. <http://www.naptek.se/dokument/Thesooneerthebetter.pdf>
- Biodiverse* 2010: nr 3 – Tema Tradition för framtid. http://www.cbm.slu.se/publ/biodiverse/10_3.pdf
- Biodiverse* 2009: nr 4 – Tema Biologiskt kulturarv. http://www.cbm.slu.se/publ/biodiverse/09_4.pdf
- Bockgård, Gustav & Håkan Tunón (red.), 2010. *Gäller vanligt folkvett också för akademiker? Rapport från ett seminarium om makt och etik.* CBM:s skriftserie 38. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.
<http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift38.pdf>
- Byström, Marie & Magdalena Hellström (red.), 2008. Rapport från Fäbodriksdagen 2007 den 27–28 oktober på Utmarksmuseet i Ransby. CBM/Naptek i samarbete med Värmlands säterbrukarförening 2008.
<http://www.cbm.slu.se/publ/annat/Fabodriksdag2007-webb.pdf>
 Bilaga 1: <http://www.cbm.slu.se/publ/annat/VSCbil1.pdf>
 Bilaga 2: <http://www.cbm.slu.se/publ/annat/VSCbil2.pdf>
- Byström, Marie & Peter Einarsson, 2008. "Biodiversity in agriculture is no luxury", s. 31–56 i *Agriculture, trade and development: Toward greater coherence*. Royal Swedish Academy of Agriculture and Forestry (KSLA), Stockholm. http://www.ksla.se/sv/retrieve_file.asp?n=888
- Dahlström, Anna, 2009. "Referenslandskap i Rumänien", *Lommen* 42:16–17.
- Dahlström, Anna, 2009. "Vad berättar historiska källor om tidigare markanvändning?", *Lommen* 42:14–15.
- Dahlström A. 2010a. "Markanvändningsdynamik – rekonstruktion med hjälp av bondedagböcker och historiska kartor", s. 87–94 i Tunón H & Dahlström A (ed.). 2010. *Nycklar till kunskap. Om människans bruk av naturen*. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Kungl. Skogs- och lantbruksakademien, Stockholm
- Dahlström A. 2010b. "Historiska kartor – en kort översikt", s. 225–232 i Tunón H & Dahlström A (ed.). *Nycklar till kunskap. Om människans bruk av naturen*. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Kungl. Skogs- och lantbruksakademien, Stockholm
- Dahlström A. Lennartsson T. 2010. "Biohistoria löser naturvårdsknuten". *Biodiverse* 3, 10–12.
- Dahlström A. Lennartsson T. 2009. "Biologiskt kulturarv som vägvisare för naturvården". *Biodiverse* 4; 18-19
- Dahlström A. Lennartsson T. 2009. "Biologiskt kulturarv i produktionslandskapet: Ett markhistoriskt museum". *Biodiverse* 15(4):13–14
- Dahlström A. Truth lies in the details: Livestock variations, animal husbandry and grazing pressure in early 17th century Sweden. Inskickad till *Agricultural History*.
- Ekeland, Kelvin (red.). 2008. *Landskapets utmarker: hur värdera och sköta?* CBM:s skriftserie 22. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. <http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift22.pdf>
- Ekeland, Kelvin & Håkan Tunón (red.) 2010. *Fäbodriksdagen 2009 i Åbyggeby, Ockelbo*. Gävleborgs fäbodförening, Ljusdal & Naptek, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.
<http://www.naptek.se/dokument/Fabodriksdag2009.pdf>
- Eksvärd, Karin, Hallgren, Lars, Lönngrén, Gabriella, Norrby, Thomas, Tivell, Anders, Westberg, Lotten & Marie Byström, 2006. *Gå en mil i mina skor...* på väg mot samförvaltning. Uppsala.
<http://www.cbm.slu.se/publ/annat/ifrapport.pdf>
- Hallander, Håkan & Håkan Tunón, 2006. "Lantraser: en viktig resurs för framtiden", *Biodiverse* 4:18–20.
http://www.cbm.slu.se/publ/biodiverse/06_4.pdf
- Hallander, Håkan & Håkan Tunón, 2007. "Lantraser – en viktig resurs för framtiden". *Loci* 7(1):6–7.
- Hamlin, Roland, 2010. *Förslag om ett "Centrum för utmarksbruk"*. Ljusdalsbygdens museum, Ljusdal.
<http://www.xfabodar.se/yttrandet/Forstudie%20Centrum%20for%20utmarksbruk%20vers%203.0.pdf>
- Iwarsson, Mattias, 2009. "Om bokverket Etnobiologi i Sverige", *Lommen* 42:12–13.
- Iwarsson, Mattias, Planting, Malin & Tunón, Håkan, 2008. *Läsårskalender tema: resurser från naturen*, x-Bilagan, nr 2. http://www.bioresurs.uu.se/bilagan/bilagan2_2008.cfm
- Iwarsson, Mattias, 2010. "Naturen och dess nyttjande vid Strömsborg; Växter och fåglar på Strömsborg", s. 54–75; 114–119 i Sven Hedenskog (red.) *Strömsholms vilohem 100 år – en ekumenisk mötesplats i Roslagen*. Norrtälje. http://www.cbm.slu.se/pers/pers_publicerat/Stromsborgs_vilohem.pdf

- Kjellström, Rolf, *Nybyggarliv. Del 1. Produkter från växtriket*. – i manuskript.
- Kjellström, Rolf, *Nybyggarliv. Del 2. Åkerbruk och boskapskötsel*. – i manuskript.
- de Laubrie, Édouard, et al., 2009. *SOS – Save our sources: Exhibition from January, 9 to September 13, 2009*. Cultural project.
- de Laubrie, Édouard, et al., 2009. *SOS – Save our sources*. (Inspiration, innovation and technology in a rural perspective). Cultrural project.
- Lennartsson, Tommy, 2010. *En analys av åtgärdsprogram för hotade arter i jordbrukslandskapet – Arter som vägvisare i skötsel*. Naturvårdsverket Rapport 6356.
<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-6356-6.pdf>
- Lennartsson Tommy & Sofia Gylje, 2009. Infrastrukturens biotoper – en refug för biologisk mångfald. CBM:s skriftserie 31. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift31.pdf
- Lerner, Henrik & Håkan Tunón, 2010. ”Vad är traditionell och lokal kunskap?”, s. 41–57 i *Nycklar till kunskap – Om människans bruk av naturen*, CBM:s skriftserie 34 & Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 48. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm.
- Lidberg, Eva, et al. 2009. *Fråga farmor. Ett häfte om nytta och glädje i lekfull nyfikenhet*. Hudiksvall.
- Linkowski, Weronika I. (red.) 2007. Utmarksbete, traditionell kunskap och biologisk mångfald i skogsbygd. Dokumentation från ett seminarium anordnat av NAPTEK vid Centrum för biologisk mångfald, Uppsala den 7 december 2006. <http://www.naptek.se/dokument/utmarksbete%20seminarierapport.pdf>
- Ljung, Tomas, 2011. *Biologiskt kulturarv som verktyg att sammanföra biologisk, historisk och traditionell kunskap i natur- och kulturmiljövård* (manuskript)
- Lundback, Uno, et al., 2010. *Ställ om Sverige! Inspiration och handledning för omställningsgrupper*.
http://www.helasverige.se/fileadmin/user_upload/HSSL_Kansli/Verksamheter/Hallbarhet_miljo/Omstallning/SOS.pdf
- Matsols, Catarina & Håkan Tunón (red.) 2010. *Rapport. Fäbodriksdagen 2008*. Naptek, Centrum för biologisk mångfald & Dalarnas fäbodbrukarförening. <http://www.naptek.se/dokument/Fabodriksdagen2008.pdf>
- Nord, Maria & Susanne Gustavsson, 2010. *Bevara, nyttja och utveckla – handlingsplan för uthållig förvaltning av svenska husdjursraser 2010–2020*. Red. Eva-Marie Stålhammar. Rapport 2010:14. Jordbruksverket, Jönköping. http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra10_14.pdf
- Nordin-Jonsson, Åsa, 2010. *Arbediehtu – Sametingets policydokument för traditionell kunskap*. Sametinget, Kiruna.
- Nordin-Jonsson, Åsa (red.) 2011. *Árbediehtu – Samiskt kulturarv och traditionell kunskap*. CBM:s skriftserie 43. Sametinget, Kiruna & Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.
- Poudel, Parbakhar, 2010. *The use of landscape perspective to assess the nature value of a traditionally managed landscape. A case study: An assessment of indicators to assess the high nature value of transhumance summer grazing practices of Sweden*. Master thesis in rural development and natural resource management. Department of Urban and Rural Development. Swedish University of Agricultural Sciences. Uppsala.
- Tivell, Anders, 2008. *En utvärdering av Kustringens arbete med Likskärs naturreservat, Kalix kommun*. Centrum för biologisk mångfald. <http://www.naptek.se/dokument/Kustringenrapport.pdf>
- Tunón, Håkan, 2006: ”Implementing Article 8(j): The Swedish Approach”, s. 156–157 i *Compendium of side events: Side events at the eighth ordinary meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity and third meeting of the Conference of the Parties serving as the Meeting of the Parties to the Cartagena Protocol on Biosafety. Curitiba, Brazil, 13–31 March 2006*. CBD, UNEP, UN.
- Tunón, Håkan, 2007: ”Att bevara traditionell kunskap...” i *Slöjdhänder*, september 2007–januari 2008:8–9.
- Tunón, Håkan, 2008. ”Biologisk mångfald: en självklarhet i vår vardag?”, *x-Bi-lagan, Bi-lagan* nr 2:5
- Tunón, Håkan, 2008. Ett tvärvetenskapligt intresse i traditionell kunskap. s. 60–62 i *Handlingsburen kunskap: Rapport från nordisk konferens 17-18 april 2008*. Nämnden för hemslöjdsfrågor, Stockholm.
- Tunón, Håkan (red.), 2009a. *Kunskap – föreställningar – natursyn – hållbar utveckling: Om mötet mellan myndigheter, lokalsamhällen och traditionella värderingar*. CBM:s skriftserie 32. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. <http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift32.pdf>
- Tunón, Håkan, 2009b. ”Ett initiativ för samiska gräsrotter”, *Lommen* 42:18.
- Tunón, Håkan, 2009c. ”Kunskap som kulturarv”, *Biodiverse* 14(4):10–11.
http://www.cbm.slu.se/publ/biodiverse/09_4.pdf
- Tunón, Håkan, 2009d. ”Lokal och traditionell kunskap och biologisk mångfald”, *Lommen* 42:10–11.
- Tunón, Håkan, 2009e. ”Långsiktig lokal förvaltning”, *Biodiverse* 14(3):13.
http://www.cbm.slu.se/publ/biodiverse/09_3.pdf
- Tunón, Håkan (red.), 2010. Seminarierapport. Traditionell skinngarvning. CBM:s skriftserie 35. Bäckedals folkhögskola, Sveg & Naptek, Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.
<http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/Skinnrapporten%20skrift35.pdf>

- Tunón, Håkan, 2010. "Akademisk forskning och etiska riktlinjer i Sverige: en enkätundersökning", s. 68–90 i *Gäller vanligt folkvett också för akademiker? Rapport från ett seminarium om makt och etik*. CBM:s skriftserie 38. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. <http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift38.pdf>
- Tunón, Håkan, 2010. "In situ-bevarande och kulturmiljö", s. 39–40 i *Bevara, nyttja och utveckla – handlingsplan för uthållig förvaltning av svenska husdjursraser 2010–2020*. Red. Eva-Marie Stålhammar. Rapport 2010:14. Jordbruksverket, Jönköping. http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra10_14.pdf
- Tunón, Håkan, 2010. "Konventionen om biologisk mångfald som ingång till reflektioner kring etisk hänsyn", s. 8–17 i *Gäller vanligt folkvett också för akademiker? Rapport från ett seminarium om makt och etik*. CBM:s skriftserie 38. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. <http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift38.pdf>
- Tunón, Håkan, 2010. "Kulturkrock?", s. 108–110 i *Samhällsförändringar och värden av natur och kultur – En debattskrift om natur- och kulturmiljövårdens utveckling under 100 år*. Red. Leif Gren. Riksantikvarieämbetet, Stockholm. <http://www.raa.se/publicerat/9789172095717.pdf>
- Tunón, Håkan, 2010. "Medicinska skrifterns innehåll och användbarhet", s. 151–160 i *Nycklar till kunskap – Om människans bruk av naturen*, CBM:s skriftserie 34 & Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 48. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm.
- Tunón, Håkan, 2010. "Traditionell kunskap – en resurs för framtiden", s. 25–39 i *Nycklar till kunskap – Om människans bruk av naturen*, CBM:s skriftserie 34 & Skogs- och lantbruks-historiska meddelanden nr 48. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm.
- Tunón, Håkan, 2011. "Till vilken nytta?", s. 28–41 i *Arbediehtu – Samiskt kulturarv och traditionell kunskap*. CBM:s skriftserie 43. Red. Åsa Nordin-Jonsson. Sametinget, Kiruna & Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.
- Tunón, Håkan & Lars-Anders Baer, 2008. "Traditionell kunskap: Ett möte mellan kultur och natur", s.236–252 i *För Sápmi i tiden. Fataburen 2008*.
- Tunón, Håkan & Marie Byström, 2006. "Vem är det som är primitiv?" – *Upsala Nya Tidning* 27 augusti, A4.
- Tunón, Håkan & Marie Byström, 2006. "Verksamheten eller tonfallet?" – *Upsala Nya Tidning* 22 september, A4.
- Tunón, Håkan & Marie Byström, 2010. "Etnokartering – att synliggöra naturresursanvändning", s. 285–296 i *Nycklar till kunskap – Om människans bruk av naturen*, CBM:s skriftserie 34 & Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 48. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm.
- Tunón, Håkan, Byström, Marie, Dahlström, Anna, Iwarsson, Mattias & Warmark, Charlotta, 2010. *Utredning av status och trender rörande lokal och traditionell kunskap i Sverige*. CBM:s skriftserie 39. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. <http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift39.pdf>
- Tunón, Håkan & Anna Dahlström, (red.), 2010. *Nycklar till kunskap – Om människans bruk av naturen*, CBM:s skriftserie 34 & Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 48. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala & Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm. (Förord och innehåll: http://www.kslab.ksla.se/Nycklar_innehall_forord.pdf)
- Tunón, Håkan, Iwarsson, Mattias & Stephen Manktelow, 2007: *Människan och faunan: etnobiologi i Sverige* 3. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Utsi, Per-Mikael, 2007: Traditionell kunskap och sedvänjor inom den samiska kulturen – relaterat till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. CBM:s skriftserie 18. Sametinget & CBM, Kiruna & Uppsala. <http://www.cbm.slu.se/publ/skrift/skrift18.pdf>
- Warmark, Charlotta & Marie Byström (red.) 2008. *Natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet - att inspirera och nå ut. Dokumentation från workshop 2007, i samarbete med Upplandsmuseet*. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. <http://www.naptek.se/dokument/Rapportworkshop07.pdf>
- Warmark, Charlotta (red.) 2011. *Natur, kultur och traditionell folklig kunskap i lärandet – så kan skola och natur- och kulturorganisationer arbeta tillsammans*. CBM:s skriftserie 44. Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. <http://www.cbm.slu.se/publikationer.php>
- Westman, Anna & Håkan Tunón (red.) 2009. *Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid*. CBM, Uppsala & Sveriges Hembygdsförbund, Stockholm.
- Westman, Anna & Håkan Tunón, 2010. "Kulturarv och hållbar utveckling". *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 59:99–106.
- Westman, Anna & Håkan Tunón, 2010. *Studieplan Ju förr desto bättre*. Studieförbundet Vuxenskolan & Centrum för biologisk mångfald.
- Årsrapport Naptek, 2006. <http://www.naptek.se/dokument/NAPTEK2006.pdf>
- Årsrapport Naptek, 2007. http://www.naptek.se/dokument/NAPTEK_2007.pdf
- Årsrapport Naptek, 2008. <http://www.naptek.se/dokument/Naptek2008arsrapport.pdf>
- Årsrapport Naptek, 2009. <http://www.naptek.se/dokument/arsrapport2009.pdf>
- Årsrapport Naptek, 2010. http://www.naptek.se/dokument/NAPTEK_2010.pdf

Konferenser, symposier, seminarier, föreläsningar, workshoppar och möten för erfarenhetsutbyte

Arrangerat eller medarrangerat

- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Enköpings museum, Enköping, Uppsala. 15 februari 2011. Naptek, Sydvästra Upplands kulturhistoriska förening & Upplands fornminnesförening och Hembygdsförbund.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Vintermöte, Bollnäs folkhögskola Bollnäs. 12 februari 2011. Naptek & Gästrike-Hälsinglands Hembygdsförbund.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Vinterting, Ekelundshof, Uppsala. 6 februari 2011. Naptek & Upplands fornminnesförening och Hembygdsförbund.
- Idéverkstad på temat: Traditionell och lokal kunskap en del av lärande för hållbar utveckling,** Skansen, Stockholm, 9 december 2010. Naptek & Skansen.
- Diskussionsseminarium: Biologiskt kulturarv i kulturmiljö- och naturvård,** Uppsala, 15 november 2010, 37 anmälda deltagare,
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Huddunge församlingshem. 14 oktober 2010. Naptek & Upplands fornminnesförening och Hembygdsförbund.
- Mångfaldskonferensen 2010. Traditionell kunskap och biologisk mångfald – Framtida nytta och nyttjande,** Vänermuseum, Lidköping, 6–7 oktober 2010.
- Symposium: Akwé: Kon-II.** Naturicum, Uppsala. 2 september 2010. Uppsala. Naptek/CBM & MKB-centrum.
- Nordiska kulturlandskapsförbundets årsmöte.** Åjtte: Svenskt Fjäll- och Samemuseum, Jokkmokk. 29 juni–1 juli 2010.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Storöns bygdegård, Kalix. 23 mars 2010. Naptek & Kustringen.
- Gäller vanligt folkvett också för akademiker? Ett seminarium om makt och etik.** Upplandsmuseum, Uppsala, 17 mars 2010. Hugo Valentin Centrum, Institutionen för nordiska språk & Centrum för biologisk mångfald.
- Symposium: Akwé: Kon-I.** Naturicum, Uppsala. 16 mars 2010. Uppsala. Naptek/CBM & MKB-centrum.
- Boksläpp med föredrag och panelsamtal för Nycklar till kunskap - Om människans bruk av naturen.** KSLA, Stockholm. 18 februari 2010. Naptek & KSLA.
- Symposium: World Historical Ecology meeting.** Naturicum, Uppsala. 10 mars 2010.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Kursen Kulturbologi vid Högskolan i Dalarna. 27 januari 2010.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Örsundsbro bibliotek. 17 november 2009. Naptek & Upplands fornminnesförening och Hembygdsförbund.
- Seminarium om traditionell skinngrävning.** Bäckedals folkhögskola, Sveg. 13–14 november 2009. Bäckedals folkhögskola & Naptek/CBM.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Stockholm Shippers novembermöte. 5 november 2009. Naptek & Sveriges hembygdsförbund.
- Arbetsmöte inom det samiska initiativet,** Kiruna, 29–30 september 2009. Sametinget och Naptek/CBM.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Gottsunda biblioteket, Uppsala. 28 september 2009. Naptek & Upplands fornminnesförening och Hembygdsförbund.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Katrinebergs folkhögskola, Vessigebo. 26 september 2009. Naptek, Halländska hembygdsrörelsen, Sveriges Hembygdsmuseum & Studieförbundet Vuxenskolan.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Lomkällans skogsmuseum, Särna. 25 september 2009. Naptek, Sveriges Hembygdsmuseum & Studieförbundet Vuxenskolan.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Församlingshemmet, Klövsjö. 24 september 2009. Naptek, Sveriges Hembygdsmuseum & Studieförbundet Vuxenskolan.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Bok- och biblioteksmässan, Göteborg. 24 & 25 september 2009. Naptek & Studieförbundet Vuxenskolan.
- Fäbodriksdagen,** 18–19 september 2009, Åbyggeby, Ockelbo. Gävleborgs fäbodförening.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Ljusdalsbygdens museum, Ljusdal. 5 september 2009. Naptek, Ljusdalsbygdens museum, Studieförbundet Vuxenskolan & Sveriges hembygdsförbund.
- International Indigenous Forum on Biodiversity, upptaktsmöte inom Konventionen om biologisk mångfald,** Uppsala, 27 augusti–1 september 2009. Naptek, SwedBio och Sametinget.
- Ju förr desto bättre: Kulturarvet som resurs för en hållbar framtid.** Ljusdalsbygdens museum, Ljusdal. 12 juli 2009. Naptek & Sveriges hembygdsförbund.

- Workshop om natursyn och hållbar utveckling**, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm, 13 maj 2009. Naptek/CBM, Världsnaturfonden WWF, Uppsala centrum för hållbar utveckling, CSD, och Hela Sverige ska leva.
- Seminarium om biologiskt kulturarv**, Skansen, 1 april 2009. Riksantikvarieämbetet & CBM.
- Temadag: Framtiden för Östersjön och Västerhavet**, Upplandsmuseet, 7 november 2008. Naptek/CBM & Upplandsmuseet.
- Fäbodriksdagen**, 19–21 september 2008, Evertsberg. Dalarnas fäbodbrukarförening.
- Symposium. Kunskap och föreställningar: natur- och kulturmiljövårdens antropologi**, Skansen, Stockholm 26–27 augusti 2008. Naptek/CBM, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet & Stiftelsen Skansen.
- Seminarium om traditionell kunskap**, Östersund, 2–3 juni 2008. Sametinget & Naptek/CBM.
- Workshop. Natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet – så kan skola och natur- & kulturorganisationer arbeta tillsammans**, Museum Gustavianum & Linnéträdgården, Uppsala, 28–29 april 2008. Naptek.
- Vad har hembygdsrörelsen att erbjuda framtiden?** Stabygården, Stabygårdshotell, Högsby. 15 mars 2008. Sveriges Hembygdsförbund och Naptek.
- Symposium: Linnés Lappland: Människorna och naturen**, Åjtte: Svenskt Fjäll- och Samemuseum, Jokkmokk, 4–5 februari 2008. Åjtte, Sametinget och Naptek/CBM.
- Workshop. Skötsel av naturbetesmarker**. Uppsala, 19 november, 2007, Naptek, Centrum för biologisk mångfald och ArtDatabanken. 16 deltagare. (<http://www.naptek.se/dokument/Bettesem071119.pdf>)
- Fäbodriksdag**, Ransby, Värmland. 26–28 oktober 2007. Värmlands säterbrukarförening & Naptek.
- Panelssamtal "Ren och varg: samer berättar"**, Skansen, Stockholm, 21 oktober 2007. Stiftelsen Skansen & Naptek.
- Traditionell kunskap inom den samiska kulturen: praktiska metoder för att dokumentera och stärka traditionell samisk kunskap och kultur**, Åjtte, Jokkmokk, 11–13 september 2007. Sametinget & Naptek, CBM.
- Workshop. "Tälj en gubbe med rörliga delar"**, Lava, Kulturhuset, Stockholm, 21–22 april, 2007. Naptek & Lava, Kulturhusets ungdomsverksamhet, av, med och för ungdomar mellan 13 och 25 år. Praktisk inspirationsworkshop för ungdomar om trä, täljning och traditionell kunskap.
- Kulturarvet som resurs när oljan tar slut**, Länsmuseet i Gävle. 12 maj 2007. Sveriges hembygdsförbund & Naptek.
- Workshop: Natur, kultur & traditionell kunskap i lärandet: att inspirera och nå ut**. Upplandsmuseet, Uppsala, 16–17 april 2007.
- Workshop. "Tova en älgrumpa"**, Lava, Kulturhuset, Stockholm, 27 februari, 2007. Naptek & Lava, Kulturhusets ungdomsverksamhet, av, med och för ungdomar mellan 13 och 25 år. Praktisk inspirationsworkshop för ungdomar om ull, tovning och traditionell kunskap.
- Seminarium: Utmarksbete, traditionell kunskap och biologisk mångfald i skogsbygd**. Naturicum, Uppsala. 7 december 2006.
- Symposium: Litteratur och källor till etnobiologisk kunskap**, Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien, Stockholm. 17–18 oktober 2006. KSLA, Nordiska museet, CBM & projektet "Människan, växterna och djuren — Etnobiologi i Sverige".

Medverkat med föreläsning eller liknande

- Rural history**, 13–16 september 2010, Brighton, England.
- Symposium: World Historical Ecology meeting**, Uppsala universitet, Uppsala. 19 januari 2010.
- Öppen föreläsning: Becoming Animal – the Ecology of Perception, David Abram**, Uppsala, 4 november 2010, Naptek/CBM & Centrum för miljö- och utvecklingsstudier, Uppsala universitet.
- En dag om hållbar mat**, 25 september 2009, Kulturmagasinet i Sundsvall. Sundsvalls naturskyddsförening m.fl.
- Ute är inne: Hälsa – lärande – lek**, Norrköping, 21 september, 2009. två workshopar i eco-mapping, under Utenavets nationella konferens om utomhuspedagogik. Naptek i samverkan med Movium – Centrum för stadens utemiljö, SLU och Nationellt centrum för miljö- och utomhuspedagogik, Linköpings Universitet.
- Symposiedag: Plommon och körsbär ur pomologisk synvinkel**. Stora Skuggan, Stockholm, 18 september 2009. Sällskapet för Dendrologi och Parkvård tillsammans med Sveriges pomologiska sällskap.
- Sällskapet riksdagsledamöter och forskare (RIFO)**, SLU, Uppsala. 31 maj 2010.
- Symposium: World Historical Ecology meeting**. Inst. f. arkeologi, Uppsala universitet. 19 januari 2010.
- Två seminarier om traditionell kunskap kopplad till biologisk mångfald**, på Spånga Gymnasiums seminariedagar tema "Hållbar utveckling", Spånga. 18 mars, 2009.
- Rivers to Cross: Building Bridges or Forging the Water. Traditional knowledge towards formal knowledge in Sámi research**. 4–6 mars 2009, Umeå.
- MR-dagarna. Forum för mänskliga rättigheter**, 13–14 november 2008, Luleå.

- Linné och etnobiologin.** Göteborg, 3 november 2008. Göteborgs Naturhistoriska museum.
- Human Dimensions in the Circumpolar Arctic,** 8–10 oktober 2008, Umeå (Internationella polaråret).
- Symposiedag: Äpple och päron ur pomologisk synvinkel.** Stora Skuggan, Stockholm. 26 september 2008. Sällskapet för Dendrologi och Parkvård tillsammans med Sveriges pomologiska sällskap.
- Värdefulla våtmarker – hur värdera och sköta?** 11 september 2008, Kristianstad (Svenska IALE – International Association of Landscape Ecology).
- Nordisk konferens om handlingsburen kunskap,** Mariestad, 17 april 2008. Nämnden för hemslöjdsfrågor och Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet.
- Klimatsymposium om trädgårdsväxternas zon-tolerans.** Frescati, Stockholm universitet, 23 november 2007. Riksförbundet svensk trädgård.
- Människan och floran: etnobiologi i Sverige 2.** Bok- och bibliotekmässan i Göteborg, 27 september 2007.
- MAB-mötet,** Konferens om forskning inom MAB-områden, Stockholms universitet, 22–23 mars 2007.
- Inledningsmöte för EU-projektet Cultrural,** Skansen, Stockholm, 17 november 2006. Sveriges hembygdsförbund.
- Guida till närnatur,** Ekoparken, Stockholms universitet, 22 september 2006, Studieförbundet, Svenska Naturskyddsföreningen och Sveriges Ornitologiska Föreningen.
- Närnaturguider,** Linköping, 3–6 juli 2006, Studieförbundet, Svenska Naturskyddsföreningen och Sveriges Ornitologiska Föreningen.
- Biosfärskonferens,** Alfta, 30–31 maj 2006. Ovanåkers kommun.
- ”Människan och floran: etnobiologi i Sverige 2”.** Trädgårdsmässan i Älvsjö, 24 och 25 mars 2006.

Utställningar

- Interaktiv konstutställning. Internationella året för biologisk mångfald,** Skansen, Stockholm. 5 juni 2010. Naptek/CBM och projektet Livets vetenskaper, Uppsala universitet.
- Interaktiv konstutställning. Internationella dagen för biologisk mångfald,** Stora torget, Uppsala. 22 maj 2010. Naptek/CBM och projektet Livets vetenskaper, Uppsala universitet.
- Bokbord. Djurens dag och internationella dagen för biologisk mångfald på Skansen,** Stockholm. 22 maj 2010. Naptek/CBM och Nätverket Naturens år.
- SOS – save our sources,** Ljusdalsbygdens museum, Ljusdal. 12 juli–30 september 2009.
- Uppsala universitets utställning Linné 300 år** i Linneanum, Botaniska trädgården i Uppsala. 2007.

Kurser och utbildningar

Medverkat med föreläsning, kursmoment eller liknande

- Naturvägledning för yrkesverksamma - praktisk och teoretisk grundkurs** (3 hp), 2010, Institutionen för stad och land, SLU. Tillsammans med Centrum för naturvägledning.
- Global miljöhistoria** (7,5 hp), 2010, Uppsala centrum för hållbar utveckling, CSD Uppsala, Uppsala universitet.
- Critical Perspectives on Sustainable Development in Sweden** (7,5 hp), 2010, Uppsala centrum för hållbar utveckling, CSD Uppsala, Uppsala universitet
- Utomhuspedagogik** (10 hp), 15 december, 2008, Institutionen för stad och land, SLU
- Kulturbiologi - biologisk folklig kunskap** (7,5hp), 2006, 2007, 2008, 2010, Högskolan Dalarna
- Etnobotanik** (7,5 hp), 2007, Institutionen för biologisk grundutbildning, Uppsala universitet
- Floristik - växtkunskap till nytta och nöje** (7,5 hp), 2006, Trädgårdsmästarprogrammet, Högskolan i Gävle
- Metoder och erfarenheter av att arbeta med lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald.** 7–8/3-11. Statens Naturoppsyn (Direktoratet för naturförvaltning), Trondheim, Norge.
- Vidare används flera av Napteks böcker och andra trycksaker som kurslitteratur på andra universitetskurser.

Remissvar

- 061004 *Bildandet av kulturreseptatet Linnés Hammarby, Danmarks socken, Uppsala kommun (dnr: 435-11345-05).* Länsstyrelsen i Uppsala län.
- 061106 *Synpunkter på Samernas sedvanemarkar – slutbetänkandet från Gränsdragningskommissionen för renskötselområdet (SOU 2006:14).* Jordbruksdepartementet.
- 061110 *Synpunkter på Jakt och fiske i samverkan – slutbetänkande av Jakt- och fiskerättsutredningen (SOU 2005:116).* Jordbruksdepartementet.
- 080604 *Betänkande SOU 2007:89 Rovdjuren och deras förvaltning, Dnr M2007/5207/Na.* Miljödepartementet.
- 090526 *CBM:s yttrande över Förslag till författningsändringar för en svensk ratificering av den europeiska landskapskonventionen, dnr Ku2008/97/KT.* Kulturdepartementet.

- 090319 *Naturvårdsverkets redovisning av tre regeringsuppdrag rörande förvaltning av rovdjur.* Miljödepartementet.
- 091215 *Synpunkter på "Vissa samepolitiska frågor" (Ds 2009:40).* Jordbruksdepartementet.
- 100205 *Remiss om kursplaner och kunskapskrav i grundskolan och motsvarande skolformer.* Skolverket.
- 100330 *SLU:s yttrande över remissen Förslag till strategi för naturvårdande förvaltning av skogar och andra trädbara marker i nationalparker, naturreservat och Natura 2000-områden.* Naturvårdsverket.
- 100624 *Synpunkter på Förslag till nationellt genomförande av Unescos konvention om skydd av det immateriella kulturarvet (Ku2009/2175/KT).* Kulturdepartementet.
- 100906 *Synpunkter på departementspromemoria Rensköttselkonventionen (Ds 2010:22).* Jordbruksdepartementet.
- 101112 *Synpunkter på "Förslag från Svenska Jägareförbundet om sälförvaltning" (Jo 2010/2683).* Jordbruksdepartementet.
- 110304 *CBM:s yttrande över remissen Underlag för svar på formell underrättelse om licensjakt på varg, dnr M2011/647/R.* Miljödepartementet.
- 110304 *ArtDatabankens och CBM:s yttrande över remissen Underlag för svar till europeiska kommissionens formella underrättelse angående licensjakten på varg dnr. M2011/647/R.* Miljödepartementet.
- 110318 *SLU:s yttrande över remissen konsekvensutredning, i enlighet med 4 § i förordning (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning, avseende av Naturvårdsverket och Länsstyrelsen i Norrbottens län föreslagna nya föreskrifter samt skötselplan för nationalparkerna Sarek, Stora Sjöfallet/Stuor Muorkke, Padjelanta/Badjelandda och Muddus/Muttos samt naturreservaten Stubbå/Stubba och Sjävnja/Sjaunja inom världsarvet Laponia.* Naturvårdsverket & Länsstyrelsen.